

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут фізичної культури
Кафедра логопедії

Шевченко Анна Сергіївна
РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУК У ДОШКІЛЬНИКІВ
СЕРЕДНЬОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ
МОВЛЕННЯ II РІВНЯ

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта (016.01 Логопедія)

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

_____ Т.Г.Харченко,

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри логопедії

« ____ » _____ 2022 року

Виконавець:

_____ А.С.Шевченко

« ____ » _____ 2022 року

Суми 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУК У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ НОРМОТИПОВИМ ТА ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ	8
1.1. Дрібна моторика як засіб розвитку мовлення.....	8
1.2. Вікові норми розвитку дрібної моторики у дошкільників	16
1.3. Особливості розвитку дрібної моторики дошкільників середнього віку із загальним недорозвиненням мовлення	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ І	27
РОЗДІЛ ІІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУК У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ІІ РІВНЯ	29
2.1. Організація емпіричного дослідження стану розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІ рівня.....	29
2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження	33
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ ІІ	42
РОЗДІЛ ІІІ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВА ПРОГРАМА «СПРИТНІ РУЧЕННЯТА» З РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУК У ДОШКІЛЬНИКІВ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ІІ РІВНЯ	44
3.1. Обґрунтування корекційно-розвиткової програми «Спритні рученята» з розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІ рівня.....	44
3.2. Ефективність корекційно-розвиткової програми «Спритні рученята» з розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІ рівня.....	57
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ ІІІ	66

ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку науки та практики корекційної освіти на основі нейрофізіологічних досліджень науковцями доведено, що рівень розвитку мовлення залежить від рівня сформованості диференційованих рухів кисті та пальців рук. Рухи кисті рук тісно пов'язані з мовленням, вони є одним з факторів його формування. Розвинена дрібна моторика стимулює розвиток ЦНС і прискорює, зокрема, розвиток мовлення. Одним із показників нормативного психофізичного розвитку дитини є розвиток її рук, кисті та дрібної моторики пальців рук. Розвинена дрібна моторика сприяє успішному становленню психічних пізнавальних функцій, навчанню. Видатний український педагог В.О.Сухомлинський зазначав: «Розум дитини знаходиться на кінчиках її пальців» [50, с.50].

Вивченням питання щодо зв'язку мовлення та дрібної моторики рук займалися такі вчені галузі фізіології, психології, дефектології як: Л.С.Виготський, М.М.Кольцова, В.І.Лубовський, О.Р.Лурія, І.П.Павлов, М.С.Певзнер, І.М.Сєченов, В.М.Синьов, Л.В.Фоміна, які звертали увагу на необхідність і педагогічну доцільність роботи з розвитку дрібної моторики, як в нормотипових дітей, так і у особливих, в комплексі корекційно-розвиткових заходів. Сучасні українські науковці, що займаються вивченням питання зв'язку розвитку мовлення та дрібної моторики рук: С.Ю.Конопляста, А.Л.Литвиненко, Ю.В.Рібцун, В.В.Тищенко, Н.М.Туренко, С.В.Федоренко, М.К.Шеремет, які довели, що у дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) на становлення мовленнєвої функції в значному ступені впливає розвиток дрібної моторики рук.

У дошкільників із ЗНМ спостерігаються різного ступеня порушення в розвитку дрібної моторики. Більш характерні з них такі: порушення регуляції довільних рухів, недостатня координація і чіткість виконання, труднощі переключення з одного руху на інший та автоматизації нового руху, наявність супутніх рухів, зволікання, хаотичність, неузгодженість. Також у них виникають значні труднощі у відтворенні певної пози пальців за

прикладом, вони демонструють низький рівень відтворення співдружних рухів обох рук. Усі вище описані труднощі в розвитку дрібної моторики рук викликають неабиякі утруднення в процесі навчальної діяльності, особливо у формуванні навичок письма. Існують дослідження щодо становлення і розвитку моторики дітей із ЗНМ, зокрема, дрібної моторики рук, але питання стосовно особливостей розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня вивчено недостатньо повно. У зв'язку з актуальністю зазначеної наукової проблеми нами була обрана тема дослідження: **«Розвиток дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня».**

Об'єкт дослідження: моторика дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

Предмет дослідження: розвиток дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

Мета роботи: на основі аналізу спеціальної психолого-педагогічної літератури теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність корекційно-розвиткової програми з подолання труднощів у виконанні точних рухів пальцями рук дошкільниками середнього віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

Завдання роботи:

1. Здійснити аналіз наукової спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із нормотиповим та загальним недорозвиненням мовлення.

2. Підібрати методи емпіричного дослідження особливостей розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня.

3. Провести емпіричне дослідження щодо особливостей дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня і проаналізувати та інтерпретувати отримані результати.

4. Розробити, апробувати та експериментально перевірити корекційно-розвиткову програму з подолання труднощів у виконанні точних рухів пальцями рук дошкільниками середнього віку із ЗНМ II рівня.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз наукової літератури та узагальнення з даної проблематики;
- емпіричні: наукове спостереження, тестування, порівняльний аналіз;
- статистичні: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних.

Місце проведення експерименту: Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №33 «Маринка».

Елементи наукової новизни одержаних результатів. Нами складено та теоретично обґрунтовано корекційно-розвиткову програму з подолання труднощів у виконанні точних рухів пальцями рук дошкільниками середнього віку із ЗНМ II рівня арт-терапевтичними методами, яку можна застосовувати на навчальних і психокорекційних заняттях у дошкільних установах для розвитку дрібної моторики рук.

Теоретичне і практичне значення роботи. Корекційно-розвиткова програма заснована на використанні арт-терапевтичних методів, що дозволить спеціалісту-практику швидко налагоджувати психологічний контакт з дитиною, допоможе дошкільнику бути більш сконцентрованим, старанним під час навчально-виховної діяльності та вправніше виконувати завдання для пальців рук. Матеріали дослідження можуть бути використані у процесі корекції труднощів у виконанні точних рухів пальцями рук дошкільниками середнього віку із ЗНМ II рівня у закладах дошкільної освіти, логопедичних пунктах, реабілітаційних центрах, будинках дитини та інших. Корекційно-розвиткова програма може застосовуватися як педагогами і психологами, так і батьками у домашніх умовах у виховному процесі.

Апробація результатів дослідження здійснена у вигляді участі у VI Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні

проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної терапії», 18 листопада 2022 р. (виступ на пленарному засіданні).

Публікації. Основні положення магістерської роботи висвітлені у двох наукових статтях:

1. Шевченко А.С. Розвиток дрібної моторики рук у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення як засіб розвитку мовлення / А.С.Шевченко // Збірник матеріалів VI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної терапії» (18 листопада 2022 р.) – Суми : ФОП Цьома С.П., 2022. – С 148-153.

2. Шевченко А.С. Дослідження особливостей розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення / А.С.Шевченко // Збірник матеріалів VI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної терапії» (18 листопада 2022 р.) – Суми : ФОП Цьома С.П., 2022. – С 153-157.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів основної частини, проміжних та основних висновків, списку використаної літератури та додатків. Повний обсяг роботи становить 86 сторінок, з них основний текст викладений на 70 сторінках. У тексті вміщено 9 таблиць, 2 гістограми.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУК У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ НОРМОТИПОВИМ ТА ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

1.1. Дрібна моторика як засіб розвитку мовлення

Переважає більшість вчених вважають, що в дошкільному віці важливу увагу слід приділяти розвитку дрібної моторики рук, тому що спочатку розвиваються тонкі рухи пальців рук, потім з'являється артикуляція складів [5,23,25,59].

Сформовані мануальні (ручні) дії дошкільників мають вагоме значення щодо їхнього психофізичного розвитку протягом дошкільництва. В.В.Єфремова [21, с.75], висвітлює думку про те, що рівень розвитку дрібної моторики у значному ступені визначає успішність засвоєння дитинною зображувальних, конструктивних, трудових умінь, оволодіння рідною мовою, розвитком початкових навичок писемного мовлення.

О.В.Саприкіна зазначає, що на основі експериментальних досліджень фізіологами науково встановлено та обґрунтовано те, що розвиток дрібної моторики безпосередньо впливає на розвиток мислення та стимулює мовленнєвий розвиток людини [45, с.5]. У своєму посібнику «Розумні руки – світла голова» науковиця згадує, що Н.Новиков загострював свою увагу на тому, що, мануальні дії дітей з предметами виступають не тільки джерелом отримання знань про ці речі, а й слугує засобом розумового розвитку.

Невропатолог та психіатр В.М.Бехтерев у своїх наукових працях акцентував увагу на тому, що тонкі рухи пальців рук сприяють зняттю перенапруження центральної нервової системи, поліпшують звуковимову та в цілому розвивають мовлення дитини [3, с.228].

Під час обстежень дітей дошкільного віку дослідницею О.Г.Коржовою було виявлено наступну закономірність: якщо розвиток пальчикової моторики відповідає віку, то і мовленнєвий розвиток відповідає нормативному розвитку. Якщо ж розвиток дрібної моторики не відповідає

нормативному віковому розвитку, то виникає затримка в розвитку мовлення [24, с.930]. Так, як область кори головного мозку, що відповідає за рухову активність пальців рук, знаходиться поруч з мовленнєвим центром Брока, то робота першого аналізатора стимулює активність другого. В такому тісному взаємозв'язку відбувається розвиток двох механізмів пізнавальної сфери дитини. Вчена вважає, що мовлення, як і уся когнітивна сфера людини, станом на сьогоднішній час своїми вищими формами розвитку зобов'язана складним операціям рук, які беруть свій початок з розвитку дрібної моторики та загальної моторики. Розвиток мовлення та дрібної моторики, що знаходяться в прямому та тісному взаємозв'язку, стимулюють розвиток усіх мозкових структур. Під час рухів пальців рук відбувається співдружна робота скроневих та потиличних відділів головного мозку.

Фізіологом М.М.Кольцовою було встановлено [23, с.50]:

- близько третини усієї площі рухової проекції головного мозку займає проекція кисті рук, яка розташована поруч з проекцією моторної мовленнєвої зони;
- робота над рухами пальців рук стимулює дозрівання ЦНС, що проявляється, в прискоренні мовленнєвого розвитку дитини.

На основі наукових досліджень даної проблематики дослідницею було науково обґрунтовано, що мовленнєвий розвиток перебуває в безпосередньому зв'язку від розвитку дрібної моторики рук, адже розвинені пальці рук передують появі артикуляції складів. Стимулювання мовленнєвих ділянок в корі головного мозку відбувається під впливом кінестетичних імпульсів від рук, а більш точніше, від пальців. М.М.Кольцова наголошує, що вплив імпульсації з м'язів руки найбільш помітний в дошкільному віковому періоді, коли відбувається формування мовленнєвої моторної області.

У своїй науковій статті Л.Л.Биковець описує дослідження японських науковців, які встановили, що у тих дітей, які з малечку починали навчатися писати за допомогою клавіатури значно знизився темп мовленнєвого

розвитку [4, с.106-107]. Негативним фактором щодо виникнення даної проблематики мовленнєвого розвитку ці вчені вбачають в тому, що системний набір тексту на клавіатурі не впливає на ті активно-біологічні точки пальців рук, які мають опосередкований зв'язок з відповідальними за розвиток мовлення зонами мозку. Закономірно, що без стимуляції дані точки не розвиватимуться. Як бачимо, письмо кульковою ручкою і малювання олівцем не є застарілими засобами у загальному розвитку.

Сприятливим періодом щодо розвитку нейронних зв'язків в корі головного мозку є вік від 2 до 10 років, зауважують Т.Г.Харченко і Н.М.Смаль [56, с.58]. В даний віковий відрізок часу темпи моторного навантаження в мовленнєвій діяльності мають бути відповідними до вікової норми. Особливо наголошується на тому, що рівень мовленнєвого розвитку дітей прямо залежить від сформованості тонких рухів пальців рук. Спочатку розвиваються дрібні рухи пальців рук, потім з'являється артикуляція складів.

Для дитини однаково є небажаним як занадто ранній, так і занадто пізній психомоторний розвиток, наголошує В.В.Войтко [13, с.35]. Річ у тому, що енергія мозку точно розрахована для того чи іншого етапу онтогенезу, а для розвитку психічних функцій дітей природою закладені певні строки, які неможливо змінити вольовим рішенням дорослих. Проте слід враховувати, що у кожної дитини наявний індивідуальний темп дозрівання та розвитку, який обумовлений індивідуальними особливостями та соціальними умовами. Тому вікові норми переходу від одного етапу розвитку до іншого мають дещо нечіткі межі. Тож, при вивченні проблеми, як стимулювати розвиток мовлення дитини, вказує вчений, виникла у науковців думка щодо використання м'язових відчуттів від мовленнєвого апарату. Величина проєкції кисті та її близькість до моторної мовленнєвої зони наштовхнули багатьох вчених на думку про те, що тренування тонких рухів пальців рук надасть значний вплив на розвиток експресивного мовлення у дитини.

З.П.Ленів і О.І.Сушко, наголошують, що доцільно розглядати кисть руки дитини з порушеннями мовлення як орган, що активізує й стимулює

діяльність кори головного мозку, підвищує працездатність усіх її відділів, позитивно впливає на формування в дошкільників вищих психічних функцій, особливо мислення й мовлення [28, с.161]. Тренування рухів пальців і кисті рук є одним із найважливіших чинників, який стимулює мовленнєвий розвиток дитини, сприяє зміцненню артикуляційних рухів та виступає потужним засобом щодо покращення діяльності кори головного мозку, а отже й розвитку психічних процесів.

О.М.Мастюковою було виявлено кореляційну залежність між динамікою розвитку мовлення і моторикою у дітей із ЗНМ [33, с.4]. Вона зазначає, що рухово-кінестетична стимуляція може бути одним із основних принципів логопедичної роботи з такою категорією дітей.

У своїй роботі В.В.Єфремова посилається на таких відомих вчених, як О.М.Леонтьєва В.І.Лубовського, О.Р.Лурія, І.П.Павлова [21, с.65], у роботах яких вивчено та науково обґрунтовано, що від ступеня сформованості дрібної моторики залежить й рівень розвитку мовлення. Розвиток словесного мовлення дитини починається, коли рухи пальців рук досягають достатньої тонкості. Розвиток дрібної моторики закладає фундамент для подальшого формування мовлення. Вчені вважали, що мовлення, як і уся когнітивна сфера людини, своїми вищими формами розвитку зобов'язана складним операціям рук, які беруть свій початок з розвитку дрібної моторики рук та загальної моторики. Розвиток мовлення та дрібної моторики, що знаходяться в прямому та тісному взаємозв'язку, стимулюють розвиток усіх мозкових структур. Під час рухів пальців рук відбувається співдружна робота скроневих та потиличних відділів головного мозку.

Висловлювання І.П.Павлова про те, що «мовлення - це, перш за все, м'язові відчуття, які йдуть від мовленнєвих органів в кору головного мозку» [40, с.45], підтверджується багатьма дослідниками в сфері корекційної педагогіки.

На основі досліджень, проведених І.Л.Фоміною [55, с.72], та обстеження великої кількості дітей було виявлено, що мовленнєвий розвиток

буде нормативним за умови відповідності розвитку моторики пальців рук віку дитини. Якщо розвиток пальцевої моторики відстає, то мовленнєвий розвиток також затримується, хоча загальна моторика може бути в нормі.

М.А.Поваляєва зазначає, що у лабораторних дослідженнях вищої нервової діяльності дитини та в електрофізіологічному дослідженні було встановлено, що коли дитина виконує ритмічні рухи пальцями, у неї різко посилюються узгоджена діяльність лобних і скроневих часток мозку [44, с.10]. Виявилось, якщо дитина відтворює ритмічні рухи (згинання, розгинання) пальцями правої руки, то в лівій півкулі мозку у неї виникає посилене узгодження електричних коливань саме в лобній та скроневій зонах. Рухи пальців лівої руки викликає аналогічну активізацію в правій півкулі.

А.С.Машталер наголошує той факт, що, сформованість мовленнєвих умінь та навичок у дітей безпосередньо пов'язана зі станом розвитку дрібної моторики пальців рук [35, с.242]. Рівень розвитку мовлення дітей перебуває в прямій залежності від ступеня сформованості тонких рухів пальців рук і вдосконалення мовлення на пряму залежить від ступеня тренування рук. Скоординовані рухи рук вимагають диференційованої роботи мозку.

На думку відомого дослідника дитячого мовлення М.М.Кольцової, є всі підстави розглядати кисть руки як орган мовлення - такий же, як артикуляційний апарат. З цієї точки зору проекція руки є ще однією мовленнєвою зоною мозку [23, с.243]. Формування правильної вимови у дітей – це складний, тривалий процес, під час якого дошкільникам слід навчитися керувати своїми органами мовлення, сприймати звернене до них мовлення, здійснювати контроль за мовленням інших та власним. Мовлення вдосконалюється під впливом кінестетичних імпульсів від рук, точніше від пальців. У роботі з дітьми велику увагу необхідно приділяти розвитку функції дрібних м'язів рук.

Як зазначає С.Є.Большакова, рухи рук тісно пов'язані з мовленням, вони є одним з факторів його формування [7, с.30]. Автором було висунуто

думку про те, що рухи пальців рук стимулюють ЦНС і прискорюють розвиток мовлення дитини. Дрібна моторика рук пов'язана з розвитком певних ділянок головного мозку, які відповідають за формування багатьох психічних функцій.

В.В.Тарасун. у своїй роботі розкриває практичні напрацювання О.Р.Лурія про три основні функціональні блоки мозку, які дають нам розуміння прямої залежності рухової активності дрібної моторики до стимуляції мозкової діяльності [51, с.24]. Лобні відділи відносяться до третього функціонального блоку мозку, що безпосередньо відповідає за програмування, регуляцію і контроль складних форм діяльності. При порушенні активної зони, який відповідає за рухову діяльність, мовленнєвий центр припиняє повноцінно функціонувати. І навпаки, порушення артикуляційного апарату без пошкоджень слухового аналізатора і за наявності інтелектуальної недостатності, коригується розвитком дрібної моторики рук. Мовленнєві імпульси формуються завдяки імпульсам, що надходять від пальців рук. Рухи артикуляційного апарату, так як і рухи пальців рук, починаються з напруження м'язів, де зосереджуються перші відчуття. Саме відчуття є первинним джерелом нашого мислення, яке лиш потім перероджується в слова.

Дрібна моторика - тонкі рухи кисті й пальців рук – необхідна складова багатьох дій людини: предметних, трудових, спорудних, вироблених в ході культурного розвитку суспільства, вказує О.В.Артем'єва [1, с.3]. Розвиток дрібної моторики має значення в декількох аспектах, що визначили існуючі напрямлення наукових досліджень:

- в зв'язку з розвитком пізнавальних здібностей;
- в зв'язку з розвитком рухів рук для здійснення предметних і маніпулятивних дій, в тому числі письма. Розвиток пізнавальних здібностей в зв'язку з розвитком моторики рук особливо активно протікає в середньому віці, відзначає даний автор.

Обстеження різноманітних предметів руками - умова пізнання дитиною предметного світу.

У своїй науковій статті А.С.Машталер [35, с.242-243], висвітлює думку М.О.Бернштейна про те, що під час виконання мануальних дій вправляється не стільки руки, стільки мозок. Діти, у яких краще розвинені рухи рук, мають більш розвинений мозок, особливо тих відділів, які відповідають за мовлення. Слід зазначити, що вчені, які займаються дослідженнями головного мозку і психічного розвитку дітей, довели зв'язок між дрібною моторикою рук і розвитком мовлення. В.М.Бехтерев зауважував, що мануальні дії прямо взаємозалежні з мовленням та безпосередньо сприяють його розвитку [3, с.135]. О.М.Мастюковою було встановлено кореляційну залежність між динамікою розвитку мовлення та моторикою у дітей із загальним недорозвиненням мовлення [33, с.35].

Н.М.Туренко дає наступне визначення дрібної моторики – це сукупність координованих рухів нервової, м'язової та кісткової систем, в поєднанні з зоровою системою і виконання тонких і точних рухів кистями і пальцями рук [52, с.134].

А.Масюта, дрібну моторику визначає так – це здатність дитини виконувати дрібні й точні рухи кистями та пальцями рук завдяки скоординованим діям нервової, м'язової та кісткової систем організму [34, с.44]. Тренування рухів пальців рук покращує не лише рухові можливості дитини, а й розвиток таких процесів, як мислення, пам'ять, мовлення. Науковець відзначає, що добре розвинена дрібна моторика пальців рук дозволяє дітям як молодшого шкільного віку, так і дошкільного виконувати велику кількість різноманітних дій і процесів.

Як зауважує О.Г.Коржова, дрібна моторика покликана для виконання точних, скоординованих рухів пальцями рук, для занять с художньо-продуктивної діяльності, для роботи з невеликими об'єктами [24, с.931]. До області дрібної моторики відноситься велика кількість різноманітних рухів: від примітивних жестів, таких як захват об'єктів, до дрібних рухів.

Формування рухових функцій, у тому числі й тонких рухів пальців рук, відбувається в процесі взаємодії дитини з навколишнім предметним світом.

Маніпулятивні дії з предметами освоюються дитиною через ознайомлення у її спілкуванні з дорослими [24, с.930]. Таким чином, у дитини формується предметне мислення. Крім того, рухова активність дитини, її предметно-маніпулятивна діяльність, що сприяє розвитку тонких рухів кистей рук і пальців рук (ручної спритності), надає стимулюючий вплив на мовленнєву функцію дитини, на розвиток у неї сенсорної та моторної сторін мовлення.

Як зазначає А.В.Вавілова, моторне мовлення – це, перш за все, результат діяльності мозку, який виступає головним органом [11, с.495]. В ньому відбувається відбір рухів, потрібних для вимови тих чи інших звуків, встановлюється їх послідовність, тобто складається програма, за якою повинні діяти м'язи артикуляційного апарату. Дитина, яка має високий рівень розвитку дрібної моторики, уміє логічно міркувати, у неї на достатньому рівні знаходиться формування активного дитячого мовлення, рідше зустрічається порушення звуковимови. Тому тренування рухів пальців і кисті рук є найважливішим чинником, що стимулює мовленнєвий розвиток дитини, сприяє поліпшенню артикуляційних рухів, підготовці руки до письма та є потужним засобом, що стимулює працездатність кори головного мозку, стимулює розвиток мислення дитини.

Отже, вченими доведено значення розвитку дрібної моторики рук, її зв'язок з рівнем розвитку мовлення і мислення дитини. Встановлено, що розвиток дрібної моторики пальців рук позитивно впливає на розвиток мовлення, підвищує рівень трудової діяльності дитини, її увагу та розумову активність, стимулює інтелектуальну та творчу діяльність. Скоординовані рухи рук вимагають диференційованої роботи мозку. Проекцією рухової зони кори головного мозку виступає третина кисті рук, що розташована близько до мовленнєвої зони мозку. Залежність між розвитком дрібної моторики рук, мовлення та мисленнєвих операцій дає можливість більш краще активізувати

функціонування кори головного мозку й стимулювати вплив на формування мовленнєвої функції у дітей, оскільки мовлення є багатofункціональним утворенням, яке впливає на психічний розвиток. Науковцями було встановлено, що коли дитина виконує ритмічні рухи пальцями, у неї різко посилюється узгоджена діяльність лобних і скроневих часток мозку.

1.2. Вікові норми розвитку дрібної моторики у дошкільників

Моторний розвиток дитини (з урахуванням загальних закономірностей онтогенезу) є базовим рівнем для подальшого психофізичного та мовленнєвого розвитку, він є основою для повноцінного навчання в школі й формування учбових навичок [47, с.3]. У віковий період дошкільництва неможливо встановити чітку межу між психомоторним та когнітивним розвитком дитини.

Моторний розвиток дитини в подальшому стає основою для когнітивного, мовленнєвого, соціального та емоційного розвитку. М.М.Безруких, Н.В.Дубровінська, Д.О.Фарбер, підкреслювали той факт, що необхідним компонентом когнітивної діяльності є психомоторний розвиток [2, с.329-330]. Фактори ризику в процесі розвитку моторних функцій вказували вчені, має переважна більшість дітей від 4-7 років (90%). Наслідувальні рухи та дії руками, стимулюють, прискорюють процес мовленнєвого та розумового розвитку дитини. Рухові імпульси пальців рук впливають на формування «мовленнєвих» зон і позитивно впливають на всю кору головного мозку дитини. Тому розвинена дрібна моторика рук допомагає дитині гарно говорити, активізує процеси мислення

Як зазначає А.Л.Сиротюк, розвиток дрібної моторики рук знаходиться в тісному зв'язку з розвитком мовлення та мисленням дитини. Одним із показників та умов нормативного фізичного і психічного розвитку дитини є розвиток її руки, кисті та дрібної моторики. [47, с.3-5] Рухова активність у дітей досягає свого піку в 2-3 роки, поступово загасаючи протягом дошкільного вікового періоду. У дівчаток рухова активність знижується

швидше, ніж у хлопчиків, тому 5-річний хлопчик більш рухливий, ніж його 5-річна однолітка. У період середнього дошкільного віку найбільш стрімко розвивається здатність виконувати рухи тілом великої амплітуди (загальна моторика). Розвиток щодо здатності виконувати точні рухи малої амплітуди (тонка, або дрібна моторика) відбувається більш повільніше, тому що в ЦНС дитини ще триває процес мієлінізації. До тонких моторних рухів можна віднести і користування виделкою, ложкою, письмо, нанизування предметів на мотузку тощо.

Г.Крайг систематизує досягнення дошкільників до 7 років: [26, с.417]

- 3 роки – беруть предмети обома руками;
- 3-4 роки – беруть предмети однією рукою, малюють на папері каракулі;
- 4-5 років – малюють олівцями прості форми і фігури, малюють фарбами, будують з кубиків башти, замки;
- 5-6 років – можуть одягатися і роздягатися, застібають гудзики, змійку, шнурують взуття, вміють користуватися письмовим аксесуаром, посудом та іншими предметами побуту;
- 6-7 років – можуть зв'язати простий вузол, удосконалюється конструююча діяльність, можуть малювати олівцями різноманітні фігури, вирізати з паперу, ліпити з пластиліну різноманітні фігури.

Розвиток дрібної моторики рук дитини починається з ранніх років її життя зазначає М.М.Кольцова [23, с.41]. Згідно із законом психологічного метаморфозу, спочатку розвиваються тонкі рухи пальців рук, а потім відбувається розвиток артикуляції складів, який підпорядковується послідовним новоутворенням та напряду залежить від стимуляції дрібної моторики. Якщо розвиток дрібної моторики рук відповідає віковому розвитку дитини, то відповідно, розвиток її артикуляційного апарата перебуває в межах нормативного розвитку.

Переважно, дитина, що має високий рівень розвитку дрібної моторики зауважує А.І.Сергєєва, вміє логічно мислити, у неї достатньо розвинена

увага, пам'ять, зв'язне мовлення та інші психічні функції [46, с.20]. Спочатку починає розвиватися дрібна моторика пальців рук, коли вона досягає достатньої чіткості, починається розвиток мовлення. Розвиток дрібної моторики рук готує «підґрунтя» для подальшого формування мовлення. У процесі індивідуального розвитку дитини, як зазначає вище згадана науковця мовлення тісно пов'язане з рухами, а в першу чергу, з рухами пальців рук. Діти, що відтворюють багаторазові рухи пальцями рук, розвиваються в мовленнєвому відношенні значно швидше інших. Мовлення дитини безпосередньо пов'язане з її діяльністю, з ситуаціями, в яких відбувається спілкування. Раніше всього дитина починає називати ті предмети, до яких вона торкається руками.

Вивчаючи питання щодо застосування рухливих ігор в період дошкільного віку в тому числі пальчикових ігор І.В.Лущик у своїх напрацюваннях зазначає, що дані ігри є важливою складовою роботи з розвитку дрібної моторики, адже у ході повторення пальчикових ігор діти, активізують моторику рук [32, с.35]. Тим самим виробляється спритність, уміння володіти своїми рухами та зосереджувати увагу на одному виді діяльності. Дитина, яка має високий рівень розвитку дрібної моторики, уміє логічно мислити, у неї достатньо розвиненні пам'ять, увага, зв'язне мовлення. Непідготовленість до письма, недостатній розвиток дрібної моторики може призвести до виникнення негативного ставлення до навчання, тривожного стану дитини у школі. Тому в дошкільному віці важливо розвивати механізми, які є необхідними для оволодіння письмом, створити умови для накопичення дитиною практичного рухового досвіду, розвитку навичок ручної вмілості. У процесі індивідуального розвитку дитини мовлення тісно пов'язане з рухами, насамперед, пальцями рук. Діти, які виконують численні жваві рухи пальцями рук, в мовленнєвому плані розвиваються швидше за інших.

Систематичне виконання вправ з тренування рухливості пальців на чолі із стимулюючим впливом щодо розвитку мовлення виступає, на думку

М.М.Кольцової [23, с.8] потужним засобом підвищенням дієздатності мозку. Формування словесного мовлення дитини починається, коли рухи пальців рук досягають достатньої точності та координованості. Розвиток пальчикової моторики готує підґрунтя для подальшого розвитку мовлення. Оскільки існує тісний взаємозв'язок і взаємозалежність мовленнєвої та моторної діяльності, при врахуванні мовленнєвого порушення у дитини особливу увагу доцільно звернути на тренування її пальців.

Автор О.А.Янушко, висвітлює думку про те, що мовлення дитини безпосередньо пов'язане з її діяльністю, із ситуаціями, у яких відбувається спілкування [61, с.20]. Перш за все дитина починає називати ті предмети, до яких частіше торкається руками; при цьому деталі, які вона чіпає, виділяються частіше. Слово - називання предмета, стає словом - поняттям лише після того, як на нього виробиться значна кількість рухових умовних зв'язків. Моторні рухи пальців рук в дошкільному віці розвиваються поступово: на початковому етапі з'являються мацальні рухи, потім виникає акт хапання, і вже після цього починають утворюватися повторювальні рухи.

М.О.Поваляєва висвітлила показники особливостей розвитку дрібної моторики рук у дошкільників [44, с.39]:

- 2-3 роки – відкриває скриньку та перекладає її вміст. Грає з піском та глиною. Відкриває кришечки, фарбує пальцем. Нанизає буси.

- 3-4 роки – тримає олівець, копіює форми. Збирає та будує башту з 9 кубиків.

- 4-6 роки - малює олівцем або кольоровою крейдою. Будує башти більше ніж з дев'яти кубиків. Складає аркуш паперу більше ніж в один раз. Впізнає предмети, що містяться в торбинці на дотик, ліпить із пластиліну (від двох до трьох частин), шнурує ботинки. Малює прямі горизонтальні та вертикальні лінії, розфарбовує прості форми, простий будинок (квадрат і дах), людину (2-3 частини тіла). Нанизує намистинки середньої величини на товстий дріт чи ліску. Вирізає найпростіші фігури, малює трикутник,

розмальовує по контуру. Бере олівець трьома пальцями, приклеює шматочки паперу, робить аплікації.

Професор М.К.Шеремет висвітлює такі характерні ознаки розвитку дрібної моторики рук у дітей дошкільного віку [59, с.30]:

- 3 роки – двома руками (за допомогою дорослого) застібає гудзики і зашнуровує взуття.

- 4 роки – відтворює пози пальців рук (спочатку однієї, потім другої), які показує дитині дорослий. Відтворює за показом дорослого послідовність рухів руки. Із закритими очима відтворює ту позу пальців руки, яку задає їй дорослий (спочатку однією рукою, потім другою).

- 5-6 років – не відриваючи олівець від аркуша паперу, продовжує малювати візерунок за зразком. Координує одночасну зміну положення правої та лівої рук. Малює найпростіші малюнки.

Під час виконання різноманітних рухів, зазначає О.В.Артем'єва, кисті рук набувають гарну рухливість, гнучкість, зникає скутість та невпевненість в рухах, що особливо стосується дошкільників із ЗНМ [1, с.5-6].

Систематичні тренування дрібних рухів кисті руки опосередковано впливають на розвиток мислення, уваги, пам'яті дитини, зазначає В.В.Войтко. Те, що дошкільнику вдалося зробити за допомогою власних пальчиків, є для нього найбільшим досягненням, що приносить задоволення, дає енергію. Дана науковиця відзначає, що дитина в 4-5 років [13, с.10-11]:

- малює пересічні лінії;
- малює квадрат;
- пише числа від 1 до 5;
- пише літери;
- навички руки, яка домінує, явно переважають над навичками допоміжної.

Автор перераховує наслідки, якщо дані навички в дитини до кінця не розвинені:

- труднощі з правильним написанням літер і цифр;
- слабо розвинені навички письма;
- труднощі з виконанням письмових завдань у дитячому садку;
- швидка стомлюваність під час роботи з олівцем.

За даними О.М.Мастюкової розвиток дрібної моторики рук серед різноманітних рухових функцій руху пальців руки мають особливе значення, оскільки стимулюють дозрівання центральної нервової системи, одним із проявів якої є прискорений розвиток мовлення [33, с.22]. У віці 3 років, наголошує вчена, у дітей з нормотиповим розвитком активно розвиваються зорово-моторні навички, зорове сприйняття частини та цілого. Дитина під час маніпулятивної діяльності звертає увагу на рухи рук. Починаються розвиватися функції самообслуговування: самостійне знімання одягу та одягання за допомогою дорослого, розстібання великих гудзиків. До 4 років дитина вчиться користуватися кольоровими олівцями та крейдою. Навчається визначенню на дотик матеріалу: пісок, папір, хутро тощо. Вчиться застібати гудзики та прості гачки, користуватися ложкою та виделкою. До віку 5 років дитина опановує навички розмальовування, малювання, копіювання основних форм (круг, хрест, квадрат), вирізання та склеювання, зашнуровування черевиків.

Отже, одним із головних показників нормативного моторного і психофізичного розвитку дитини є своєчасний і різнобічний розвиток її рухів. Якщо в середньому віці рухи розвиваються недостатньо, із затримкою, то і вищі психічні функції будуть розвиватися із запізненням.

1.3. Особливості розвитку дрібної моторики дошкільників середнього віку із загальним недорозвиненням мовлення

Кінчики пальців рук, наголошує в своїй статті Л.Л.Биковець - це «другий мозок» [5, с.125]. Автор згадує, ще видатний німецький філософ І.Кант писав, що рука - це зовнішня частина головного мозку. На основі нейрофізіологічних досліджень доведено, що рівень мовленнєвого розвитку

напряму залежить від рівня сформованості диференційованих рухів кисті та пальців рук. Рухи кисті рук тісно пов'язані з мовленням, вони є одним з факторів його формування. Розвинена дрібна моторика стимулює розвиток центральної нервової системи і прискорює, зокрема, розвиток мовлення.

З тренуванням тонких рухів пальців рук, також зазначає і А.С.Машталер, мовлення дошкільника із ЗНМ, не тільки розвивається більш інтенсивно, але і формується більш досконало [35, с.243]. Розвиток рухового апарату, зокрема, дрібної моторики пальців рук, є чинником, що стимулює розвиток мовлення.

Як зазначає І.В.Блискіна, рівень розвитку мовлення залежить від ступеня сформованості тонких рухів пальців рук [10, с.15]. Загалом розвиток дрібної моторики будь-якого виду є потужним тонізуючим чинником. Прогноз щодо наявності чи відсутності у дитини схильності до мовленнєвого порушення можна припустити достатньо рано. Вважається, якщо немовля у семимісячному віці вже може витягнути з кулачка лише вказівний палець, це свідчить про втішний прогноз, а саме про малу ймовірність виникнення мовленнєвого порушення. У дітей в яких домінантною виступає ліва півкуля краще працює ліва рука, а з домінантною правою півкулею – ліва. Зараз таких дітей стає дедалі більше. Зустрічаються діти, які однаково добре працюють правою та лівою руками, - амбідекстри.

Нормативно розвинена дрібна моторика є дуже важливим показником у процесі розвитку дитини, оскільки через неї розвиваються увага, мислення, координація, уява, спостережливість, зорова і рухова пам'ять зауважує К.Крутій [27, с.25]. Розвиток дрібної моторики рук для дітей виступає важливим фактором для загального розвитку, тому що їм знадобляться точні координовані рухи, щоб писати, одягатися, а також виконувати різні побутові та інші дії.

За словами фізіолога І.П.Павлова, «руки вчать голову, потім порозумніла голова вчить руки, а вмілі руки знову сприяють розвитку мозку» [40, с.183].

Рівень розвитку рухів дитини встановлює рівень її психофізичного розвитку. Чим краще розвинена рухова активність, тим краще вона розвивається [42, с.110]. Тому, саме починаючи з раннього дитинства слід приділяти увагу для розвитку дрібної моторики. Рухові імпульси пальців рук впливають на формування «мовленнєвих» зон й позитивно впливають на кору головного мозку дитини. Виконання комплексу пальчикових вправ стимулює процес мовленнєвого та інтелектуального розвитку дитини. Неповноцінна мовленнєва діяльність дошкільників із ЗНМ накладає відбиток на формування у дітей інтелектуальної, сенсомоторної, сенсорної та емоційно-вольової сфери. Тонкі рухи пальців рук тісно пов'язані з розвитком мовлення. Коли дитина оволодіває руховими уміннями, розвивається координація рухів, які в свою чергу формуються за участі мовлення.

А.С.Машталер висвітлює думку, що сформованість мовленнєвих умінь та навичок у дітей безпосередньо пов'язана зі станом розвитку дрібної моторики рук [35, с.242]. На жаль, зараз багато дошкільників, які мають проблеми з розвитком не лише мовлення, а й дрібної моторики рук. Насамперед зауважимо, що в повсякденному житті більшість дітей дошкільного віку зазнають усіляких труднощів при здійсненні тонких рухів рук. Більш характерні з них такі: порушення регуляції довільних рухів, недостатня координація та чіткість виконання, труднощі переключення з одного руху на інший та автоматизації нового руху, наявність супутніх рухів, зволікання, хаотичність, неузгодженість. Досвід практичної роботи показує, що інструкція з першого подання, а іноді й після багатьох повторень майже не реалізується. Діти не володіють одночасним виконанням рухів пальців обох рук.

О.В.Сухомлинський писав: «Витоки здібностей і обдарувань дітей - на кінчиках їхніх пальців. Від пальців, образно кажучи, ідуть найтонші струмочки, які живлять джерело творчої думки. Що більше майстерності в дитячій руці, то дитина розумніша» [50, с.107].

На думку таких вчених, як А.М.Висоцька, В.А.Гладуш, С.О.Дубовський «саме у дітей з мовленнєвими порушеннями доцільно розвивати тонкі рухи кисті та пальців, оскільки з ними пов'язані такі види діяльності, як письмо, малювання, ліплення тощо. Тренування функції кисті руки покращує не тільки рухові можливості дитини, а й впливає на розвиток мовленнєвих і психічних процесів. Формування рухів кисті тісно пов'язане з удосконаленням рухового аналізатора, розвитком зорового і слухового аналізаторів, а також координації рухів, просторового орієнтування та інших психічних функцій» [20, с.48]. Неповноцінна мовленнєва діяльність дошкільників із ЗНМ накладає відбиток на формування у дітей інтелектуальної, сенсомоторної, сенсорної та емоційно-вольової сфери. Тонкі рухи пальців рук тісно пов'язані з розвитком мовлення.

Дрібна моторика – це тонкі координовані рухи кистей рук людини, спрямовані на виконання тонких координованих рухів яка має тісний взаємозв'язок з такими психічними функціями, як увага, пам'ять, мислення, сприйняття, уява, мовлення [4, с.106].

Дрібна моторика рук обумовлена своїм розвитком із тісною взаємодією ручної та мовленнєвої моторики. Удосконалення ручної моторики сприяє активізації моторних мовленнєвих зон головного мозку й внаслідок чого сприяє розвитку мовленнєвої функції [11, с.495].

Вивчаючи роботи М.М.Кольцової, О.М.Мастюкової, М.К.Шермет, можна виділити спільне [23,33,59]: у дітей із ЗНМ наявні труднощі у формуванні предметної діяльності, що позначається на розвитку дрібної моторики. Це негативно впливає на розвиток маніпулятивних дій з предметами, хапанні. Також у дітей відзначається низький перехід з одного руху на інший, демонструється невміння виконувати рухи за словесною інструкцією, повільність. Внаслідок цього порушення мовлення має більш виражений характер.

Діти із ЗНМ середнього дошкільного віку відстають від однолітків, що нормативно розвиваються у відтворенні рухових завдань, порушують

послідовність елементів дій. Відзначається недостатня координація пальців рук, недорозвинення дрібної моторики, збіднення, спотворення і порушення онтогенезу сенсомоторного розвитку [44, с.400]. Виявляється уповільненість, застрягання на одній і тій самій позі. Правильна оцінка немовленнєвих процесів необхідна для виявлення закономірностей атипового розвитку дітей із ЗНМ й в той же час для вияснення їх компенсаторного фону.

Як зазначає М.К.Шеремет, поряд з із загальною ослабленістю дошкільники середнього віку із ЗНМ у тому чи іншому ступені демонструють збіднення, спотворення і порушення онтогенезу сенсомоторного розвитку як окремих систем (ноги, руки, ока, орального праксису), так і їх взаємодії [59, с.433]. Даним дітям притаманне відставання у розвитку всіх видів моторики, а саме: загальної, мимічної, дрібної та артикуляційної: порушення у розвитку основних рухів і їх фізичних якостей, недостатня статична і динамічна координація загальних та дрібних рухів, зниження швидкості та спритності під час виконання вправ.

У свою чергу, слід зауважити, що в повсякденному житті більшість дітей дошкільного віку із ЗНМ зазнають усіляких труднощів при здійсненні тонких рухів рук. [34, с.9-15]. Більш характерні з них такі: порушення регуляції довільних рухів, недостатня координація та чіткість виконання, труднощі переключення з одного руху на інший та автоматизації нового руху, наявність супутніх рухів, зволікання, хаотичність, неузгодженість. Досвід практичної роботи показує, що інструкція з першого подання, а іноді й після багатьох повторень майже не реалізується. Відставання в розвитку дрібної моторики рук у дітей перешкоджає оволодінню ними навичок самообслуговування. Це ускладнює маніпуляцію різними дрібними предметами та стримує їх участь у деяких видах ігрової діяльності.

Як показали дослідження Г.В.Чіркіної та Т.Б.Філічевої, впродовж останнього часу у дітей все частіше виявляють відставання в розвитку моторної функції дрібних м'язів пальців рук, особливо це стосується дітей із загальним недорозвиненням мовлення [54, с.122]. На думку цих вчених в

роботі з такими дітьми велику увагу необхідно приділяти саме розвитку дрібної моторики рук, адже рухи рук тісно пов'язані з мовленням і вони є одним із факторів його формування. Завдяки розвитку дрібної моторики рук у дітей із ЗНМ покращуються не тільки рухові можливості, а й розвиток психічних і мовленнєвих навичок. А також формування рухів руки тісно пов'язано з розвитком рухового аналізатора і зорового сприймання, різних видів чутливості, просторового орієнтування, координації рухів. У багатьох дітей із ЗНМ при неврологічному, психолого-педагогічному обстеженні виявляються різні рухові порушення. Вони характеризуються змінами м'язового тону, легкими гемі- і моно-парезами, порушеннями рівноваги та координації рухів, недостатністю диференційованої моторики дрібної моторики пальців рук, несформованістю загального та орального праксису.

Отже, неповноцінний розвиток моторної сфери дітей має значний відбиток у розвитку дрібної моторики. Серед особливостей розвитку дрібної моторики у дошкільників середнього віку із ЗНМ виділяють: порушення регуляції довільних рухів, недостатня координація та чіткість виконання, труднощі переключення з одного руху на інший та автоматизації нового руху, наявність супутніх рухів, зволікання, хаотичність, неузгодженість. У процесі спеціального навчання дітям важко відтворювати певне положення пальців за зразком. порушення швидкості, точності, переключення і координації рухів; діти не можуть достатньо швидко й плавно відтворювати необхідні рухи.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Вченими доведено значення розвитку дрібної моторики рук, її зв'язок з рівнем розвитку мовлення і мислення дитини. Близько третини усієї площі рухової проекції головного мозку займає проекція кисті рук, яка розташована поруч з проекцією моторної мовленнєвої зони, робота над рухами пальців рук стимулює дозрівання ЦНС, що проявляється, в прискоренні мовленнєвого розвитку дитини. Про це свідчать дослідження фізіологів, нейропсихологів, які довели, що рухові імпульси пальців рук впливають на формування «мовленнєвих» зон та позитивно впливають на всю кору головного мозку дитини. Систематичні вправи по тренуванню рухів пальців на чолі зі стимулюючим впливом на розвиток мовлення є потужним засобом підвищення працездатності головного мозку.

Формування словесного мовлення дитини починається, коли рухи пальців рук досягають достатньої точності. Розвиток пальцевої моторики готує базу для подальшого формування мовлення. Оскільки існує тісний взаємозв'язок і взаємозалежність мовленнєвої та моторної діяльності, то за наявності загального недорозвинення мовлення у дошкільників особливу увагу необхідно звернути на тренування їх пальців. Одним із головних показників нормативного моторного і психофізичного розвитку дитини є своєчасний і різнобічний розвиток її рухів. Якщо в середньому віці рухи розвиваються недостатньо, з затримкою, то й вищі психічні функції (ВПФ) будуть розвиватися із запізненням. Серед особливостей стану розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього віку із ЗНМ вчені виділяють: порушення швидкості, точності, переключення і координації рухів; діти не можуть достатньо швидко й плавно відтворювати необхідні рухи; мають труднощі переключення з одного руху на інший, відзначається недостатня здібність до диференційованих рухів пальців рук.

Тому надалі ми зосередимося на дослідженні особливостей розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня та розробимо корекційно-розвиткову програму на основі використання

ефективних прийомів подолання труднощів у виконанні тонких рухів кистями та пальцями, перевіримо її важливість та ефективність на практиці.

РОЗДІЛ II

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУК У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ II РІВНЯ

2.1. Організація емпіричного дослідження стану розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня

За даними наукових досліджень проблема розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня є недостатньо вивченою на даному етапі розвитку наукового знання. Тому, ми вирішили дослідити особливості розвитку дрібної моторики рук дітей означеної категорії провівши емпіричне дослідження.

Метою нашого емпіричного дослідження стало вивчення особливостей розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільників віку із ЗНМ II рівня.

Дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №33 «Маринка» міста Суми у групі середнього віку для дітей з порушенням мовлення. Загальна кількість досліджуваних дітей становить 18 осіб: 10 - дівчаток, і 8 -хлопчиків.

Мета визначила наступні завдання емпіричного дослідження:

1. підбір методів, методик, відповідних умовам дослідження і віку дітей;
2. проведення моторно-діагностичного обстеження стану розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільників віку із ЗНМ II рівня;
3. аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження.

Нами було застосовано наступні методи емпіричного дослідження: наукове спостереження та тестування (методика «Діагностика рівня розвитку дитини 4-5 років», автор О.В.Артем'єва [1, с.7-8], методика «Обстеження дрібної моторики рук», автор Г.А.Волкова [14, с.40-41].

Метод наукового спостереження полягає у здійсненні спостереження за заздалегідь розробленою схемою [19, с.280-281]. Наукове спостереження

визначає форму фіксації та перелік параметрів, що підлягають реєстрації. Застосовується, коли досліджуваний процес або явище в цілому зрозумілі та потрібно лише відстежити їх елементи, уточнити деталі, отримати додатковий матеріал. У процесі застосування даного методу були визначені параметри, що підлягали спостереженню.

Основну увагу експериментатора було спрямовано на те, як саме дитина виконувала завдання на дрібну моторику пальців рук. З цією метою спостереження велося за ігровою, зображувальною діяльністю обстежуваних, їм пропонувались дії з предметами та спеціально підібрані ігрові вправи, під час виконання яких спрямовувалась увага також на особливості півкульної латеральності (право-лівостороння латеральність, білатеральність, прихована ліворукість).

Завдання надавалися в ігровій формі та оцінювалися за такими показниками: правильність, точність, чіткість, темп (нормальний, уповільнений, прискорений), диференційованість, симетричність, ритмічність, координованість (правильна, уповільнена, відсутня), наявність синкінезів та гіперкінезів, самостійність чи за допомогою експериментатора), обсяг (повний, неповний), втомлюваність.

Перша методика, яка була нами застосована в процесі емпіричного дослідження – це методика «Діагностика рівня розвитку дитини 4-5 років», автор О.В.Артем'єва. Мета методики – діагностування особливостей рівня розвитку дрібної моторики дітей середнього дошкільного віку. Діагностика проводилася у три етапи.

Етап I. Виявлення рівня розвитку дрібної моторики рук. Для виявлення рівня розвитку дрібної моторики рук використовувався тест на визначення зайвих рухів. Під час тестування зверталася увага на те, чи виникають у дитини не потрібні для даного завдання рухи м'язів, тобто, так звані синкінезії. Таким чином, завдяки цьому етапу зрозуміло, наскільки рухи рук диференційовані.

Умови проведення тесту. Експериментатор пропонував дитині на аркуші паперу змальовувати її долоні. Потім прохав обстежуваного підняти один

палець. При виявленні зайвих рухів руки дитини на аркуші експериментатор ставив позначки. Тест починали виконувати з правої руки, при цьому дотримувалися такої послідовності рухів: 5 – 1 – 2 – 4 – 3 (де 1 – великий палець, 2 – вказівний, 3 – середній, 4 – безіменний, 5- мезинець).

Інтерпретація результатів діагностики I етапу. Оцінка рівня розвитку дрібної моторики рук:

- низький рівень – 1 бал (понад 9 зайвих рухів);
- середній рівень – 2 бали (6 – 8 зайвих рухів);
- високий рівень – 3 бали (менше 5 зайвих рухів).

Етап II. Виявлення графічного навичу. Тест проводили за допомогою розфарбовування картинки кольоровими олівцями.

Критерії в оцінці графічного навичу: вміння правильно тримати олівець; не виходити за лінії контуру; розфарбовувати в одному напрямку, за необхідності змінювати його; враховувся ступінь натиску на олівець; рівень напруги руки та пальців.

Інтерпретація результатів діагностики II етапу. Оцінка рівня розвитку графічного навичу:

- низький рівень – 1 бал;
- середній рівень – 2 бали;
- високий рівень – 3 бали.

Етап III. Визначення рівня розвитку координації рук та очей. Для проведення тестування застосовували зразок викладеного малюнка з лічильних паличок. Дитині експериментатор пропонував встановити, що намальовано на картинці, та за допомогою рахункових паличок викласти аналогічний малюнок самостійно.

Інтерпретація результатів III етапу. Оцінка рівня розвитку координації рук та очей:

- низький рівень – 1 бал (дитина не може впоратися із завданням);

– середній рівень – 2 бали (дитина виконує завдання, не співвідносячи при цьому свою роботу зі зразком);

– високий рівень – 3 бали (дитина справляється з завданням повністю).

Наступна методика, яку ми застосовували – це «Обстеження дрібної моторики рук», автор Г.А.Волкова. Мета методики – обстеження дрібної моторики рук у дітей із мовленнєвими порушеннями. Обстеження проводилося на основі дотримання принципів комплексності, вікового, індивідуального підходу, врахування особистісних особливостей дітей із ЗНМ II рівня. Використовувалися наочні, словесні та практичні методи запропоновані в цій методиці.

У методиці представлені наступні завдання, які виконували обстежувані:

Серія I. Завдання спрямовані на розвиток руху кисті руки.

1.1. Стискання і розтискання кисті в кулак у повільному, швидкому та знову у повільному темпі.

1.2. Зігнути руки в ліктях, поставивши їх перед собою, і виконати кругові обертальні рухи кистями рук назовні, потім усередину (5 – 6 разів).

Серія II. Завдання спрямовані на розвиток рухів пальців.

2.1. Тримавши долоні на поверхні столу, на рахунок «один-два» пальці потрібно виставляти порізно – разом (5 – 6 разів).

2.2. Скласти всі пальці в кільце таким чином, щоб 2-й, 3-й, 4-й, і 5-й пальці торкалися першого; потім розкрити долоню (5 – 6 разів).

2.3. На обох руках одночасно показати другий та третій пальці (5 – 6 разів). Завдання виконувалося на рахунок експериментатора (Вправа «Зайчик»).

2.4. На обох руках одночасно показати другий та п'ятий пальці (5 – 6 разів). Завдання виконувалося на рахунок експериментатора (Вправа «Кішечка»).

2.5. На обох руках одночасно покласти другі пальці на треті. Завдання також виконувалося на рахунок експериментатора.

2.6. На обох руках одночасно покласти треті пальці на другі. Завдання виконувалося на рахунок експериментатора (5 – 6 разів).

Серія III. Завдання спрямовані для перевірки точності та співдружності рухів пальців рук.

3.1. Нанизування гудзиків на мотузку, щоб вийшли намисто.

3.2. «Шнурівка». Дитині пропонувалася наступна інструкція: «У мене є метелик (виріб на картонній основі) та є мотузка. Щоб метелик був красивіший і щоб зміцнити йому крильця, потрібно метелика зашнурувати. «Зроби це».

Інтерпретація результатів. Завдання оцінювалося за трьома рівнями виконання: низький, середній, високий:

- низький рівень (діти не справлялися із завданнями, їх дії виконувалися за допомогою експериментатора;
- середній рівень (діти припускалися помилок під час дій, але могли самостійно їх виправити);
- високий рівень (дії дітей були самостійні).

Емпіричне дослідження особливостей розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня проводилося у кабінеті вчителя логопеда закладу дошкільної освіти №33 «Маринка» міста Суми, у звичних для середніх дошкільників умовах. Тривалість роботи з дитиною складала 20 хвилин.

2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження

Після проведення емпіричного діагностичного дослідження щодо особливостей розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня нами був зроблений кількісно-якісний аналіз отриманих результатів та їх інтерпретація.

За результатами наукового спостереження, ми виявили наступні особливості розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня, що представлені в Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати наукового спостереження розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня

Завдання	Рівень розвитку дрібної моторики рук		
	Високий (0 осіб)	Середній (6 осіб)	Низький (12 осіб)
Плескання в долоні («Ладки-ладусі»)	2	10	7
Повороти кистями обох рук, то долонями вгору, то тильною стороною («Чисті ручки»)	0	6	12
Стискання рук в кулаки та випрямлення їх («Йо-йо»)	0	7	11
Стискання правої руки в кулачок, стукання ним по відкритій долоні лівої руки та навпаки («Кую, кую чобіток»)	0	6	12
Перекладання уявного (реального) предмета з однієї руки в іншу перед собою («Печу, печу хлібчик»)	0	7	11
Сплески в долоні над головою	0	6	12
Застібнути гудзики (великий, середній, потім маленький	0	6	12
Покласти обидві долоні на стіл і розчепірити пальці, з'єднати їх («Гусячі лапки»)	0	6	12
«Пальчики вітаються» спочатку правою, лівою та	0	6	12

обома руками одночасно				
Вказівний палець і мізинець виставити вперед; середній та безіменний пальці притиснути до долоні та притримувати їх великим пальцем («Коза»)		0	6	12
Виставити вгору вказівний і середній пальці; поворушити ними («Зайчик»)		0	6	12
Нанизувати на нитку намистини («Намистечко»)		0	6	12
Аналіз отриманих результатів за науковим спостереженням	Кількість дітей	0	6	12
	%	0%	33%	67%

Отже, з таблиці видно, що навіть прості рухи: плескання в долоні «Ладки-ладусі»; прекладання уявного (реального) предмета з однієї руки в іншу перед собою «Печу, печу хлібчик»; сплески в долоні над головою; стискання рук в кулаки та випрямлення їх «Йо-йо», більшістю обстежуваними виконувалися з труднощами, виконання рухів, які є більш ускладнені та потребують більш високої організації та координованості: «Пальчики вітаються» спочатку правою, лівою та обома руками одночасно; стискання правої руки в кулачок, стукання ним по відкритій долоні лівої руки та навпаки («Кую, кую чобіток»); Застібання гудзиків – великий, середній, маленький; вправи «Гусячі лапки», «Коза», «Зайчик» викликали практично у всіх значні ускладнення.

Тож, за результатами методу спостереження високого рівня виявлено не було (0%), 6 осіб (33%) продемонстрували середній рівень розвитку дрібної моторики, а саме: були наявні певні труднощі, рухи були неточними, неорганізованими, присутні помилки при виконанні деяких поз пальців рук, 12

осіб (67%) показали низький рівень щодо розвитку дрібної моторики, під час виконання поставлених завдань вони мали значні труднощі, їх рухи були неточні, часто дизорганізовані, їм не вдавалося здійснювати кругові обертання руками, а тільки хаотичне розмахування руками перед собою, замість того, щоб стукати кулачком по долоні, плескали в них. Зазначимо також, що спостерігаючи за станом розвитку пальчикової моторики рук пальці більшості середніх дошкільників із ЗНМ II рівня є малорухомими, їх рухи є неточними, темп виконання вправ уповільнений; динамічна організація рухового акту кистей та пальців рук характеризується труднощами або взагалі невмінням швидкого і плавного відтворення запропонованих рухів, наявністю додаткових рухів.

Результати тримані за методикою «Діагностика рівня розвитку дитини 4-5 років», автор О.В.Артем'єва на визначення рівня розвитку дрібної моторики у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня представлені в Таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Результати дослідження особливостей розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня за методикою «Діагностика рівня розвитку дитини 4-5 років», автор О.В.Артем'єва

Етапи методики	Рівні розвитку дрібної моторики рук					
	Низький		Середній		Високий	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
Етап I. Виявлення рівня розвитку дрібної моторики рук.	11	61%	6	33%	1	6%

Етап II. Виявлення графічного навику.	11	61%	6	33%	1	6%
Етап III. Визначення рівня розвитку координації рук та очей.	11	61%	6	33%	1	6%
Результати за трьома етапами	11 осіб	61%	6 осіб	33%	1	6%

Отже, проаналізувавши кожен з трьох етапів виконання завдань даної методики можемо відзначити. Щодо I етапу на виявлення рівня розвитку дрібної моторики рук: низький рівень показали 11 дітей (61%) під час виконання завдання виникало понад (9 зайвих рухів); 6 осіб (33%) мають середній рівень розвитку дрібної моторики рук, під час виконання у них виникало (6 – 8) зайвих рухів; високий рівень показав 1 дошкільник (6%) менше (5) зайвих рухів.

На II етапі було досліджено та проаналізовано стан розвитку графічного навику: низький рівень показали 11 осіб (61%), ці діти зі значними труднощами утримували олівець, вони тримали його всією долонею у верхній частині, у них наявний підвищений рівень напруги кисті руки та пальців, від цього ці обстежувані швидко виснажувалися; середній рівень мають 6 дошкільників (33%), вони тримали олівець пінцентним захватом; сила натиску на олівець була помірною, вони дещо виходили за лінії контуру; високий рівень показала 1 дитина (6%), вона правильно тримала олівець, не виходила за лінії контуру, розфарбовувала в одному напрямку, при необхідності змінювала його.

На заключному III етапі було визначено рівень розвитку координації рук та очей: низький рівень мають 11 дітей (61%), вони не могли впоратися із завданням без допомоги експериментатора; середній рівень у 6 дітей (33%), вони виконували завдання самостійно, але за допомогою співвіднесення своєї роботи зі зразком; 1 дитина (6%) продемонструвала високий рівень, вона самостійно встановила, що намальовано на картинці та за допомогою рахункових паличок склала аналогічний малюнок.

Результати наступної проведеної нами діагностичної методики «Обстеження дрібної моторики рук», автор Г.А.Волкова на обстеження дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня представлені на Таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Результати дослідження особливостей розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня за методикою «Обстеження дрібної моторики рук», автор Г.А. Волкова

Рівень розвитку дрібної моторики рук	Кількість дітей	%
Низький	11	61%
Середній	6	33%
Високий	1	6%

За отриманими даними після проведення даної методики ми бачимо, що 11 дітей (61%) мають низький рівень, дошкільники не справлялися із завданнями, дії виконувалися через декілька спроб та у переважно за допомогою експериментатора; середній рівень показало 6 дітей (33%), ці обстежувані припускалися помилок під час виконання дій, але мали змогу самостійно їх виправити; високий рівень продемонструвала 1 дитина (6%) дії дитини самостійні, чіткі та точні без зайвих рухів.

Отже, за одержаними результатами проведеного емпіричного дослідження особливостей розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього

дошкільного віку із ЗНМ II рівня за результатами наукового спостереження і тестування ми бачимо, що високий рівень має 1 дитина (6%), середній рівень 6 дітей – (33%), низький рівень 11 дітей – (61%). Зазначені результати наведено в Таблиці 2.4. та Гістограмі 2.1.

Таблиця 2.4.

Результати емпіричного дослідження особливостей розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня

Методи дослідження	Рівні розвитку дрібної моторики рук					
	Низький		Середній		Високий	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
Наукове спостереження	12	67%	6	33%%	0	0%
Методика «Діагностика рівня розвитку дитини 4-5 років», автор О.В. Артем'єва	11	61%	6	33%	1	6%
Методика «Обстеження дрібної моторики рук», автор Г.А.Волкова	11	61%	6	33%	1	6%
Рівень розвитку дрібної моторики за результатами дослідження	11	61%	6	33%	1	6%

Гістограма 2.1.

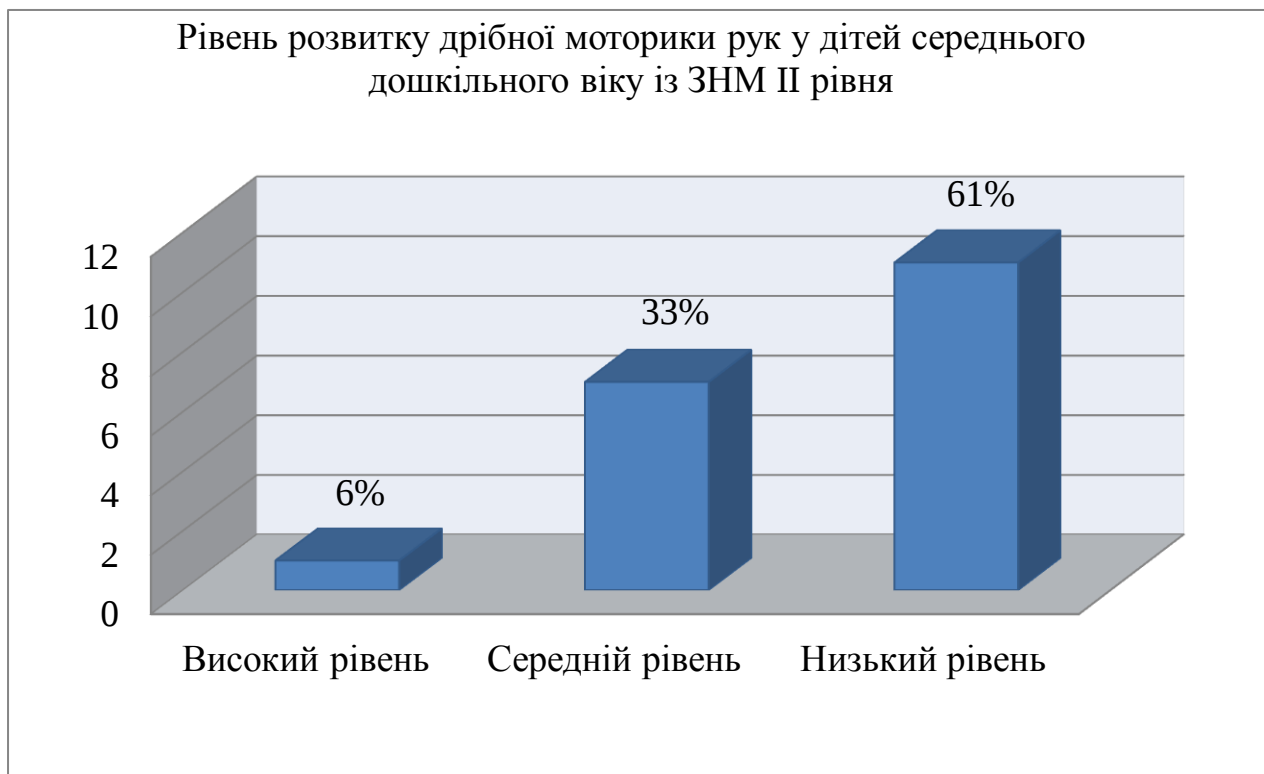

Рис. 2.1. Результати емпіричного дослідження особливостей розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня

Тож, одержані результати проведеного емпіричного дослідження дають нам змогу стверджувати, що більша половина обстежених дітей із ЗНМ II рівня мають низький рівень розвитку дрібної моторики рук 11 осіб (61%). Виходячи з аналізу отриманих даних, ми бачимо, що у цих дітей наявні труднощі у виконанні завдань кистями рук, особливо пальцями, вони малорухомі, самі рухи неточні, темп виконання надто уповільнений, дані дошкільники не можуть швидко і плавно відтворити запропоновані рухи, вони часто застосовують непотрібні для виконання дій додаткові рухи.

Результати проведеної діагностики підкріплюються науковим спостереженням, саме ті дошкільники, що мають низький рівень розвитку дрібної моторики рук відзначаються тим, що пальці середніх дошкільників із ЗНМ II рівня є малорухомими, рухи є неточними, темп виконання вправ - уповільнений. Динамічна організація рухового акту кистей та пальців рук у більшості випадків характеризується труднощами чи невмінням швидкого і плавного відтворення запропонованих рухів, наявністю додаткових рухів.

Отже, за результатами проведеного нами емпіричного дослідження можемо зазначити, що обстежені дошкільники середнього віку із ЗНМ II рівня потребують ефективної корекційно-педагогічної роботи, яка саме буде спрямована на розвиток дрібної моторики рук, на координованість статичних та динамічних рухів. Цілеспрямована корекційно-педагогічна робота над розвитком та удосконаленням рухо-координаційних можливостей пальців рук середніх дошкільників позитивно сприятиме загальному психомоторному розвитку, а також покращить мовленнєвий розвиток та розумову діяльність.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Нами було проведено експериментальне дослідження на базі закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №33 «Маринка» міста Суми у середніх групах компенсуючого типу з метою вивчення особливостей розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільників віку із ЗНМ II рівня. Загальна кількість досліджуваних дітей складала 18 осіб: 10 – дівчаток, і 8 – хлопчиків середньої групи із ЗНМ II рівня.

Для вирішення завдань констатувального експерименту було використано метод наукового спостереження та тестування: методика «Діагностика рівня розвитку дитини 4 – 5 років», автор О.В.Артем'єва, мета якої, діагностування особливостей рівня розвитку дрібної моторики дітей середнього дошкільного віку та методика «Обстеження дрібної моторики рук», автор Г.А.Волкова, мета – обстеження дрібної моторики рук у дітей із мовленнєвими порушеннями.

За одержаними результатами проведеного емпіричного дослідження особливостей розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня за результатами наукового спостереження і тестування були отримані наступні дані: високий рівень має 1 особа (6%), середній рівень – 6 осіб (33%), низький рівень – 11 осіб (61%). Найбільше виявилось дітей із низьким рівнем розвитку дрібної моторики рук, їм притаманна недостатньо чітка координація рухів кистей і пальців рук, невпевненість у виконанні запропонованих рухів рук, зниження швидкості та спритності виконання, динамічна організація рухового акту кистей та пальців рук у більшості випадків характеризувалася труднощами або взагалі невмінням швидкого і плавного відтворення запропонованих рухів. Найбільші труднощі у цих дітей виникали при виконанні рухів за словесною інструкцією..

Провівши емпіричне дослідження, можемо констатувати, що переважно низький рівень розвитку дрібної моторики рук (61%) у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня потребує корекційно-педагогічної роботи з ними. Саме низький рівень розвитку дрібної моторики

рук загальмовує як загальний психосоціальний, так і мовленнєвий розвиток, що у подальшому може викликати труднощі в адаптації цих дітей до шкільного навчання, до неспішності в навчальній діяльності, особливо при оволодінні навичками письма.

Отримані нами дані констатувального експерименту підтверджують необхідність розробки для означеної категорії дітей корекційно-розвиткової програми з подолання труднощів у виконанні точних рухів пальцями рук, що врахує важливі аспекти розвитку: наявне мовленнєве порушення, вікові та індивідуальні особливості дитини.

РОЗДІЛ III

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВА ПРОГРАМА «СПРИТНІ РУЧЕННЯ» З РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУК У ДОШКІЛЬНИКІВ СЕРЕДЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ II РІВНЯ

3.1. Обґрунтування корекційно-розвиткової програми «Спритні ручення» з розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня

Педагоги А.І.Кравченко та І.В.Кравченко відзначають, що дошкільники із ЗНМ, що мають низькі показники розвитку дрібної моторики рук потребують особливих підходів щодо подолання даної проблематики, оскільки таким дітям притаманні специфічні порушення тонких диференційованих рухів [25, с.186-187]. Ефективність розвитку дрібної моторики рук досягається при систематичній роботі відповідно до вікових та індивідуальних особливостей дітей. У своєму навчальному посібнику «Ігри у логопедичній роботі» вищезазначені науковці висвітлюють питання щодо ефективності застосування пальчикових ігор у процесі корекційно-розвиткової роботи з дрібної моторики рук. З метою надання пальчиковим іграм корекційної спрямованості їх слід вводити під час занять, індивідуальної роботи з дітьми. Виконувати кожну вправу діти мають пальцями обох рук, а щоб ці вправи були дітям до вподоби, слід подавати їх у супроводі художнього.

Науковиця О.В.Саприкіна, вважає, що важливого значення в розвитку дрібної моторики рук набуває застосування в корекційно-розвитковій роботі покидькового матеріалу: картонні коробки з кришками з-під взуття, пакети з молока, соку, пластикові пляшки з різнокольоровими кришечками, прищіпки, шнурки тощо [45, с.5]. Саме ці речі, як зазначає автор, що оточують дітей повсякденно, містять величезний розвивальний потенціал, тому дослідниця у своєму посібнику «Розумні руки-світла голова» пропонує серію занять з іграми, які спрямовані безпосередньо на роботу м'язів та пальців рук, на координацію рухів правої та лівої руки. Така співпраця, співтворчість не

лише розширюватиме сенсорний довід, а і розвиватиме мислення, позитивно впливатиме на емоційний розвиток дошкільника.

Доцільно зауважити, що О.А.Шевцова, зазначала, що використання пальчикових ігор – це саме те, що слугує не тільки формуванню тонких рухів пальців обох рук, а і розвиває зорову та слухову увагу, виховує працездатність та терплячість [57, с.174].

В.В.Єфремова, спрямовує увагу на те, що розвивати м'язи руки, пальців, можна не лише спеціальними іграми і вправами, але і в інших видах діяльності, де рука використовується нетрадиційно [21, с.68]. Зокрема, це зображувальна діяльність (малювання, аплікація, ліплення), конструювання (особливо з паперу, орігамі), показ дошкільниками різних видів театрів, ігрова діяльність (особливо настільні та дидактичні ігри), ручна праця.

Виходячи з необхідності оптимізації корекційно-розвиткової роботи щодо подолання мовленнєвих порушень у дошкільників та розвитку їхньої дрібної моторики, в загальну систему логопедичної роботи впроваджено серію розвивально-дидактичних ігор «Мандрівка веселих м'ячиків», що розроблена на засадах методичних рекомендацій Т.А.Воробйової та О.І.Крупенчук [16, с.4]. За своїм змістом ігри циклу відповідають потребам формування психомоторної діяльності, цілісного комплексу моторного, мовленнєвого та психічного розвитку. Це досягається за рахунок поєднання в меті кожної гри завдань мовленнєвого, рухового та когнітивного компонентів. Дидактично-розвивальні ігри циклу «Мандрівка веселих м'ячиків» призначені для використання у навчально-виховній діяльності з дітьми 3 – 6 років. Ігри можуть проводитися як вчителем-логопедом, так і вихователями на різних заняттях та у різних видах діяльності. Розроблено та виготовлено 10 ігор: «Кольорові кульки», «Дощик», «Парашутисти», «Веселі доріжки», «По спіралі», «Квіти», «Пори року», «Гора», «Стежка», «Казкова галявина», які ми використовували в своїй корекційно-розвитковій програмі.

Нами було розроблено та впроваджено експериментальну корекційно-розвиткову програму з метою подолання труднощів у виконанні точних рухів

пальцями рук дошкільниками середнього віку із ЗНМ II рівня «Спритні рученята», яка була впроваджена впродовж трьох етапів.

1. Підготовчий етап – розподіл дітей на основну групу (ОГ) та групу порівняння (ГП) та збір необхідної інформації:

- до основної групи ввійшло 9 дітей (6 – хлопчиків та 3 – дівчаток);
- до групи порівняння ввійшло 9 дітей (2 – хлопчиків та 7 – дівчаток);
- аналіз спеціальної науково-методичної літератури щодо методів і технік з розвитку дрібної моторики дітей середнього дошкільного віку;
- отримання інформації про особистісні особливості та мовленнєву діяльність дитини;
- ознайомлення дітей з навчальним матеріалом (прищіпками, паличками для лічби, дидактичними іграми для розвитку дрібної моторики);
- створення позитивної атмосфери, зняття тривожності, емоційного напруження.

2. Корекційно-розвитковий етап – впровадження експериментальної корекційно-розвиткової програми «Спритні рученята» (корекція труднощів у виконанні точних рухів пальцями рук у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня), що спрямована на досягнення поставлених завдань програми.

3. Заклучний етап – дослідження ефективності експериментальної корекційно-розвиткової програми «Спритні рученята» (повторне проведення діагностики щодо особливостей рівня розвитку дрібної моторики рук у дітей основної групи та групи порівняння, кількісна та якісна інтерпретація даних).

Експериментальна корекційно-розвиткова програма «Спритні рученята» тривала з 6 грудня 2021 року по 28 січня 2022 року, до роботи нами було залучено 9 дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня (основна група); інші 9 осіб (група порівняння) займалися за встановленою програмою (річним планом спеціаліста). Корекційно-розвиткові заняття проходили на експериментальній базі ДНЗ (ясла-садок) №33 «Маринка» м. Суми у спеціальній групі для дітей з порушенням мови.

Об'єм експериментальної корекційно-розвиткової програми. Час реалізації 8 тижнів. Частота занять - 2 заняття на тиждень. Всього занять 16. Тривалість занять - 20 хвилин. Форма роботи: індивідуальна, з 1-11 заняття, групова з 12-16 заняття.

Мета експериментальної корекційно-розвиткової програми: подолання труднощів у виконанні точних рухів пальцями рук дошкільниками середнього віку із ЗНМ II рівня і подальший розвиток у них дрібної моторики, із застосуванням методів пальчикової гімнастики та художньо-продуктивної діяльності.

Завдання експериментальної корекційно-розвиткової програми:

- подолання труднощів у виконанні точних рухів пальцями рук;
- удосконалення дрібної моторики рук;
- поліпшення координації тонких рухів пальців рук та розвиток точності виконання рухів;
- підвищення рівня переключення з одного руху на інший;
- розширення повноти об'єму рухів пальців рук;
- удосконалення лексико-граматичної сторони мовлення;
- розвиток уваги, пам'яті та образного мислення;
- формування зацікавленості та мотивації до навчання;
- формування умінь виконувати завдання за словесною інструкцією, самостійно виконувати поставлені завдання.

Під час проведення програми враховувалися наступні принципи:

- принцип гуманності – базується на тому, що спеціаліст повинен вірити у можливості дитини, розкривати особливості її природи, поважати як особистість;
- принцип індивідуалізації та диференціації – застосовування методів, прийомів, засобів з урахуванням індивідуального підходу щодо особливостей розвитку дошкільника;

– принцип психологічної комфортності – заняття повинні приносити дітям радість, а особистісні відносини спеціаліста і дитини будуватися на основі довіри та взаєморозуміння. Доброзичлива атмосфера є важливим чинником, не забувати хвалити дитину кожен раз коли вона виконує ту чи іншу діяльність, адже вона отримує позитивний стимул для наступних дій.

Техніки, що застосовувалися в експериментальній корекційно-розвитковій програмі: застосування арт-терапевтичних методів, елементів технік, аплікації, ліплення, нетрадиційного малювання долонею, мотузочкою, пензлем, фарбами, олівцями; робота з такими предметами, як прищіпки, мозаїка, лічильні палички, шнурівки, гудзики, камінці; застосування в роботі серії розвивально-дидактичних ігор «Мандрівка веселих м'ячиків» на основі рекомендацій педагогів О.І.Крупенчук і Т.А.Воробйової [16] та серію ігор за методикою О.В.Саприкіної «Розумні руки – світла голова» для розвитку дрібної моторики рук [45]; пальчикові ігри, танки, лічилки.

Структура корекційно-розвиткового заняття: організаційний момент (привітання, масаж рук, психогімнастика, пальчикова гімнастика), основна частина, підсумок заняття.

Передбачуваний результат корекційно-розвиткової програми. До кінця корекційної роботи рівень розвитку дрібної моторики рук середніх дошкільників із ЗНМ II рівня повинен покращитися, рухи пальців рук стати більш точними, координованими, збільшитися арсенал виконання різноманітних рухів кистями та пальцями рук, навчитися різним прийомами зціплення пальців, повинен з'явитися більший інтерес та цікавість до навчання, покращиться вміння виконувати завдання за словесною інструкцією самостійно.

План занять експериментальної корекційно-розвиткової програми з подолання труднощів у виконанні точних рухів пальцями рук для дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня «Спритні рученята» представлено у Таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Експериментальна корекційно-розвиткова програма з подолання
труднощів у виконанні точних рухів пальцями рук для дошкільників
середнього віку із ЗНМ II рівня «Спритні рученята»

№ заняття	Тема	Мета	Хід заняття
1.	Перше знайомство	Знайти індивідуальний підхід до дитини, створити довірливі відносини. Розвивати дрібну моторику рук, вчити виставляти по черзі пальці правої та лівої руки. Відтворювати рухи відповідно до тексту; вчити катати кульки і притискати їх пальцями. Виховувати позитивне ставлення до заняття.	1. Психогімнастика. «Привітання з сонечком» (В.О.В'юнник, С.М.Ожимова, О.Г.Ханін, Л.В.Чернишова) – 2 хв. 2. Пальчикова гра «Працьовиті пальчики» (Вільчковський Є.С., О.І.Курок) – 3 хв. 3. Вправа «Ліпимо сніжки» (С.О.Большакова) – 5 хв. 4. Ліплення з пластиліну «Перший сніг» (О.В.Артем'єва) – 7 хв. 5. Підсумок – 3 хв.
2.	Новорічна ялинка	Розвивати дрібну моторику рук та творчу уяву. уміння розслабляти та	1. Психогімнастика «Подаруй посмішку». (В.О.В'юнник, С.М.Ожимова, О.Г.Ханіна,

		напружувати м'язи рук, рухливість суглобів. Розвивати загальну точність координацію тонких рухів. Збагачувати тактильний досвід.	Л.В.Чернишова) – 2 хв. 2.Пальчикова гімнастика «Ялинка» (Н.В.Ніщева) – 5 хв. 3. Гра з прищіпками «Ялинка» (О.В.Саприкіна) – 5 хв. 4. Малювання «Прикрасимо ялинку» (О.В.Саприкіна) – 6 хв. 5. Підсумок – 2 хв.
3.	Сестрички сніжинки	Розвивати уміння відтворювати рухи відповідно до тексту; формувати «Пінцетний захват»; Виховувати позитивний настрій до занять.	1. Привітання Вірш «Зимонька» (Авторський) – 2 хв. 2. Масаж рук м'ячиком Суджок –3 хв. 3. Пальчикова гра «Ліхтарики» (Н.В.Ніщева) – 5 хв. 4. Аплікація «Сніжинки» (О.В.Артем'єва) – 8 хв. 5. Підсумок – 2 хв.
4.	Дерева в снігу	Розвивати уміння розслабляти і напружувати м'язи рук, рухливість суглобів, координацію рук, образне мислення.	1. Привітання «Доброго ранку» (М.Познанська) - 2 хв. 2. Пальчикова гімнастика «Потягусі» (О.А.Шевцова) - 3 хв. 3. Динамічна вправа «Є у лісі» (В.І.Ковалько) – 5 хв.

			4. Аплікація «Дерева в лісі» (О.В.Артем'єва) - 8 хв. 5. Підсумок – 2 хв.
5.	Ялинка завітала в гості до діток	Розвивати уміння розслабляти та напружувати м'язи рук, координацію рук і очей; формувати уміння координувати рухи; вчити скачувати з паперу кульки та клеїти їх на основу.	1. Привітання «Мороз» (К.Перелісна) – 2 хв. 2. Гра «Збираємо намисто» (О.В.Саприкіна) - 5 хв. 3.Пальчикова гра «Ялинка» (І.Демченко) - 3 хв. 4. Аплікація «Намисто для ялинки» (О.В.Ісаєнко) - 8 хв. 5. Підсумок – 2 хв.
6.	Лісові звірі	Розвивати дрібну моторику через діяльність з фарбами, координацію рухів.	1. Привітання «Доброго ранку мої малята» (П.Воронько) - 2хв. 2. Пальчикова гімнастика «Вертоліт» - (О.А.Шевцова) 2 хв. 3. Пальчикова гра «Дружать добрі звірята» (О.Петрова, В.І.Ковалько) - 5 хв. 4. Експериментування з фарбою «Сліди у лісі» (О.В.Артем'єва) - 9 хв. 5. Підсумок – 2 хв.
7.	Їжачок	Розвивати дрібну	1. Привітання «Їжачок» –

		моторику, використовуючи в роботі пластилін, захват предмету двома пальцями, координацію рухів.	(О.Богемський) 2 хв. 2. Масаж рук – 3 хв. 3. Шнурування «Їжачок» (О.В.Саприкіна) - 5 хв. 4. Ліплення «Їжак» (О.Петрова, В.І.Ковалько) - 8 хв. 5. Підсумок – 2 хв.
8.	Мишка	Розвивати дрібну моторику (формувати вміння правильно тримати олівець, розфарбовувати картинку не виходячи за контур малюнка); Вчити відтворювати рухи відповідно до словесної інструкції.	1.Психогімнастика «Привітання» (В.О.В'юнник, С.М.Ожимова, О.Г.Ханіна, Л.В.Чернишова) – 2 хв. 2. Масаж рук – 3 хв. 3. Пальчикова гра «Допоможи Мишці» (О.Петрова) - 5 хв. 4. Розфарбовування малюнка «Мишка» - 7 хв. 5. Підсумок – 3 хв.

9.	По стежинці ми крокуємо	Розвивати дрібну моторику-рухливість суглобів; формувати вміння розслабляти та напружувати м'язи рук; розвивавати уміння координувати рухи пальців рук.	1. Психогімнастика «Я і природа» (В.О.В'юнник, С.М.Ожимова, О.Г.Ханіна, Л.В.Чернишова) - 2 хв. 2. Пальчочкова гімнастика «Дім» (О.А.Шевцова)- 3 хв. 3. Дидактична гра «Крокуємо доріжкою» (О.І.Крупенчук, Т.А.Воробйова) - 5 хв. 4. Гра «Веселі доріжки» - (О.І.Крупенчук, Т.А.Воробйова) - 8 хв. 5. Підсумок – 2 хв.
10.	Кольорова галявина	Розвивати дрібну моторику застосовуючи вміння розслабляти та напружувати м'язи рук; вчити захоплювати дрібні предмети пальцями; удосконалювати уміння обережно наклеювати деталі аплікації на основу.	1. Привітання «Доброго ранку» (В.Ладижець) – 2 хв. 2. Пальчикова гімнастика «Потягусі» (О.А.Шевцова) – 5 хв. 3. Гра «Дощик» (О.І.Крупенчук, Т.А.Воробйова) – 3 хв. 4. Аплікація «Збери квітку» (В.Хорол) - 8 хв. 5. Підсумок – 2 хв.
11.	Веселі	Розвивати дрібну	1.Психогімнастика

	пальчики	моторику (закріплювати уміння розслабляти та напружувати м'язи рук), відчуття ритму, координацію рухів пальців; розвивати образне мислення, мовлення.	«Привітання» (В.О.В'юнник, С.М.Ожимова, О.Г.Ханіна, Л.В.Чернишова) – 2 хв. 2. Масаж рук «Кішечка» (О.В.Артем'єва) – 3 хв. 3. Гра «Смужка» (О.В.Саприкіна) – 5 хв. 4. Пальчиковий театр «Колобок» (Т.Волгіна) - 7 хв. 5. Підсумок – 3 хв.
12.	Повітряна кулька	Розвивати дрібну моторику (закріплювати уміння розслабляти та напружувати м'язи рук), формувати уміння застосовувати плетіння в аплікації.	1. Привітання. Пальчикова гра «Добрий день» (В.О.В'юнник, С.М.Ожимова, О.Г.Ханіна, Л.В.Чернишова) - 2 хв. 2. Пальчикова гімнастика «Молотки», «Гойдалка», «Повітряні щиглики» (А.Є.Журавльова, В.В.Федієнко) – 5 хв. 3. Гра «Кольорові кульки» (О.І.Крупенчук, Т.А.Воробйова) – 3 хв. 4. Аплікація «Повітряна кулька» (О.В.Артем'єва) - 8 хв. 5. Підсумок – 2 хв.

13.	Спритні ручення	Сприяти взаємодії між мовленням та рухами пальців рук.	1. Привітання. Вірш «Як у наших у маляток» (В.О.В'юнник, С.М.Ожимова, О.Г.Ханіна, Л.В.Чернишова) – 2 хв. 2. Пальчикова гімнастика: «Пташки», «Павучки» (А.Є.Журавльова, В.В.Федієнка) - 3 хв. 3. Гра «По спіралі» (О.І.Крупенчук, Т.А.Воробйова) – 5 хв. 4. Малювання долонями «Лебедине озеро» (В.Ковалько) - 8 хв. 5. Підсумок – 2 хв.
14.	Акваріум	Розвивати дрібну моторику, застосовуючи пластилін; розвивати рухливість суглобів, тактильні відчуття, координацію рухів.	1.Психогімнастика «Дощик» (В.О.В'юнник, С.М.Ожимова, О.Г.Ханін, Л.В.Чернишова) – 2 хв. 2. Пальчикова гімнастика: «Рибки», «Гойдалка» (А.Є.Журавльова, В.В.Федієнко) - 3 хв. 3. Ігрове завдання «Знайди камінці та мушлі» - 5 хв. 4. Аплікація «Водорості» - 8 хв. 5. Підсумок – 2 хв.

15.	Геометричний візерунок	Закріплювати вміння відтворювати рухи відповідно до словесної інструкції, закріплювати вміння викладати з паличок візерунок з геометричних фігур.	1. Психогімнастика «Різні настрої» (Л.В.Сухар) – 2 хв. 2. Пальчикова гімнастика під муз. О.Желізової: «Ручки», «Дім» (А.Є.Журавльова, В.В.Федієнко) - 3 хв. 3. Дидактична гра «Виклади фігуру» (В.О.Саприкіна) - 5 хв. 4. Аплікація «Збери візерунок» (О.В.Саприкіна) - 8 хв. 5. Підсумок – 2 хв.
16.	Сонечко	Закріпити набуті вміння щодо розвитку дрібної моторики.	1. Психогімнастика «Дружні діти» (Л.В.Сухар) – 2 хв. 2. Пальчикова гімнастика під муз. О.Желізової: «Гуси-гуси», «Дятел» (О.А.Шевцова) - 3 хв. 3. Дидактична гра «Намалюємо сонечко» (Т.Ткаченко) - 5 хв. 4. Аплікація з ниток «Сонечко» (О.В.Саприкіна) - 8 хв. 5. Підсумок – 2 хв.

Для прикладу наводимо робочі конспекти корекційно-розвиткових занять з застосуванням арт-терапевтичних методів, ігор для розвитку дрібної моторики рук та мовлення, що представлені в (Додатоку А).

Тож, на етапі формувального експерименту нами було складено та апробовано на основній групі (ОГ) дітей (9 осіб) ДНЗ (ясла-садок) №33 «Маринка» м. Суми (група для дітей з порушенням мови) експериментальну корекційно-розвиткову програму з подолання труднощів у виконанні точних рухів пальцями рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня «Спритні рученята», із застосуванням арт-терапевтичних технік.

3.2. Ефективність корекційно-розвиткової програми «Спритні рученята» з розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня

Кінцевим етапом нашого дослідження була перевірка результативності формуючого експерименту. Було повторно продіагностовано 9 дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня, які відвідували корекційно-розвиткові заняття експериментальної програми «Спритні рученята» на базі ДНЗ (ясла-садок) №33 «Маринка» м. Суми (основна група), і 9 дітей із ЗНМ, які відвідували логопедичні заняття за традиційним річним планом роботи спеціаліста (група порівняння) в вище зазначеному закладі дошкільної освіти.

Проведена повторна діагностика щодо стану розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня. Застосовувалися ті ж самі методи: спостереження і тестування (методика «Діагностика рівня розвитку дитини 4 – 5 років», автор О.В.Артем'єва та методика «Обстеження дрібної моторики рук», автор Г.А.Волкова).

За отриманими даними наукового спостереження, проведеного повторно, ми виявили, що в основній групі відбулися кількісно-якісні зміни, які значно їх відрізняють від групи дітей у групі порівняння. Дані наведено в Таблиці 3.2. і Гістограмі 3.1. (Додаток Б).

Таблиця 3.2.

Результати повторного наукового спостереження за особливостями розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня.

Завдання	До використання методики						Після використання методики					
	ОГ (9 осіб)			ГП (9 осіб)			ОГ (9 осіб)			ГП (9 осіб)		
	Рівень розвитку						Рівень розвитку					
	В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н
Плескання в долоні («Ладки-ладусі»)	1	6	2	1	6	2	5	4	0	3	6	0
Повороти кистями обох рук, то долонями вгору, то тильною стороною («Чисті ручки»)	0	4	7	0	4	7	3	6	0	2	6	1
Стискання рук в кулаки та випрямлення їх («Йо-йо»)	0	3	6	0	3	6	2	7	0	1	5	3
Стискання правої руки в кулачок, стукання ним по відкритій долоні лівої руки та навпаки («Кую, кую чобіток»)	0	3	6	0	3	6	2	7	0	1	5	3
Перекладання уявного (реального) предмета з однієї руки в іншу перед	0	3	6	0	3	6	2	7	0	1	5	3

собою («Печу, печу хлібчик»)												
Сплески в долоні над головою	0	4	7	0	4	7	3	6	0	2	6	1
Застібнути гудзики (великий, середній, потім маленький	0	3	6	0	3	6	2	7	0	1	5	3
Покласти обидві долоні на стіл і розчепірити пальці, з'єднати їх («Гусячі лапки»);	0	3	6	0	3	6	2	7	0	1	5	3
«Пальчики вітаються» спочатку правою, лівою та обома руками одночасно	0	3	6	0	3	6	3	6	0	2	6	1
Вказівний палець і мізинець виставити вперед; середній та безіменний пальці притиснути до долоні та притримувати їх великим пальцем («Коза»)	0	3	6	0	3	6	2	7	0	1	5	3
Виставити вгору вказівний і	0	3	6	0	3	6	2	7	0	1	5	3

середній пальці; поворушити ними («Зайчик»)													
Нанизувати на нитку намистини («Намистечко»)		0	3	6	0	3	6	2	7	0	1	5	3
Аналіз отриманих результатів за науковим спостереженням	Кількість дітей	0	3	6	0	3	6	2	7	0	1	5	3
	%	0 %	33 %	67 %	0 %	33 %	67 %	22 %	78 %	0 %	11 %	56 %	33 %

Позначення: ОГ- основна група, ГП- група порівняння, В- високий, С- середній, Н- низький.

Контрольне наукове спостереження показало, що за станом розвитку дрібної моторики рук діти основної групи високий рівень мають 2 особи (22%), середній – 7 осіб (78%), низький рівень – відсутній (0%). На констатувальному етапі були такі показники у дітей основної групи: високий рівень – відсутній (0%), середній рівень мало 3 особи (33%), низький рівень – 6 осіб (67%).

Група порівняння за результатами повторного наукового спостереження показала наступні результати: високий рівень – має 1 дитина (11%), середній рівень – 5 осіб (56%), низький рівень – 3 особи (33%). На констатувальному етапі були такі показники: високий рівень – відсутній (0%), середній рівень мало 3 особи (33%), низький рівень – 6 осіб (67%).

Результати проведеної повторно діагностичної методики «Діагностика рівня розвитку дитини 4-5 років», автор О.В.Артем'єва дошкільників

середнього віку із ЗНМ II рівня основної групи та групи порівняння, представлено на Таблиці 3.3. та Гістограмі 3.2 (Додаток В)

Таблиця 3.3

Результати повторної діагностики за методикою «Діагностика рівня розвитку дитини 4-5 років», автор О.В.Артем'єва дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня основної групи та групи порівняння.

Рівень розвитку дрібної моторики рук		Основна група		Група порівняння	
До застосування програми	Високий	0	0 %	1 особа	11 %
	Середній	3 осіб	33 %	2 осіб	22 %
	Низький	6 осіб	67 %	6 осіб	67 %
Після застосування програми	Високий	2 осіб	22 %	1 особа	11 %
	Середній	7 осіб	78 %	5 осіб	56 %
	Низький	0 осіб	0 %	3 осіб	33 %

Отже, проаналізувавши дані, які були отримані після проведення методики «Діагностика рівня розвитку дитини 4-5 років», автор О.В.Артем'єва на визначення рівня розвитку дрібної моторики у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня, були отримані наступні результати: у основної групи дітей високий рівень має 2 особи (22%), середній рівень – 7 осіб (78%), низький рівень – відсутній (0%). На констатувальному етапі дослідження діти з даної групи мали такі показники: 6 дітей (67%) мали низький рівень, 3 дитини – середній (33%), високий рівень – відсутній.

Результати дітей групи порівняння за цією методикою наступні: високий рівень має 1 особа (11%), середній рівень – 5 осіб (56%), низький рівень – 3 осіб (33%). На констатувальному етапі дослідження ці діти мали такі показники: високий рівень – 1 особа (11%), середній рівень – у 2 осіб (22%), низький рівень у 6 осіб (67%).

Отримані результати повторної діагностики за методикою «Обстеження дрібної моторики рук», автор Г.А.Волкова на обстеження дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня

основної групи та групи порівняння представлені в Таблиці 3.4. та Гістограмі 3.3. (Додаток Г).

Таблиця 3.4

Результати повторної діагностики за методикою «Обстеження дрібної моторики рук», автор Г.А.Волкова дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня основної групи та групи порівняння.

Рівень розвитку дрібної моторики рук		Основна група		Група порівняння	
До застосування програми	Високий	0	0 %	1 особа	11 %
	Середній	4 осіб	44 %	2 осіб	22 %
	Низький	5 осіб	56 %	6 осіб	67 %
Після застосування програми	Високий	2 осіб	22 %	1 особа	11 %
	Середній	7 осіб	78 %	5 осіб	56 %
	Низький	0 осіб	0 %	3 осіб	33 %

Отже, проаналізувавши отримані дані можемо зробити висновок, що за методикою «Обстеження дрібної моторики рук», автор Г.А.Волкова на обстеження дрібної моторики рук у дітей у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня ми бачимо наступні результати: у основній групі дітей 2 осіб (22%) мають високий рівень розвитку дрібної моторики рук, 7 осіб (78%) – середній рівень, низький рівень – відсутній (0%). На констатувальному етапі дослідження діти даної групи мали такі показники: високий рівень – відсутній (0%); середній рівень у 4 осіб (44%), низький рівень мало 5 осіб (56%).

Діти з групи порівняння за даною методикою проведеною повторно отримали наступні результати: 1 особа (11%) має високий рівень, 5 осіб – (56%) середній рівень, 3 особи – низький рівень (33%). На констатувальному етапі дослідження діти з цієї групи мали такі показники: високий рівень – 1 особа (11%), 2 особи (22%) – середній рівень, 6 осіб (67%) – низький рівень.

Кількісний узагальнений порівняльний аналіз отриманих показників за результатами проведеного дослідження подано в Таблиці 3.5. та Гісторграмі 3.4.

Таблиця 3.5.

Результати емпіричного дослідження особливостей розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня в основної групи та групи порівняння

Рівень розвитку дрібної моторики рук		Наукове спостереження		Методики дослідження рівня розвитку дрібної моторики середніх дошкільників			
				Методика «Діагностика рівня розвитку дитини 4-5 років», автор О.В.Артем'єва		Методика «Обстеження дрібної моторики рук», автор Г.А. Волкова	
				ОГ	ГП	ОГ	ГП
До застосування програми	Високий	0%	0%	0%	11%	0%	11%
	Середній	33%	33%	33%	22%	44%	22%
	Низький	67%	67%	67%	67%	56%	67%
Після застосування програми	Високий	22%	11%	22%	11%	22%	11%
	Середній	78%	56%	78%	56%	78%	56%
	Низький	0%	33%	0%	33%	0%	33%

Гістограма 3.4.

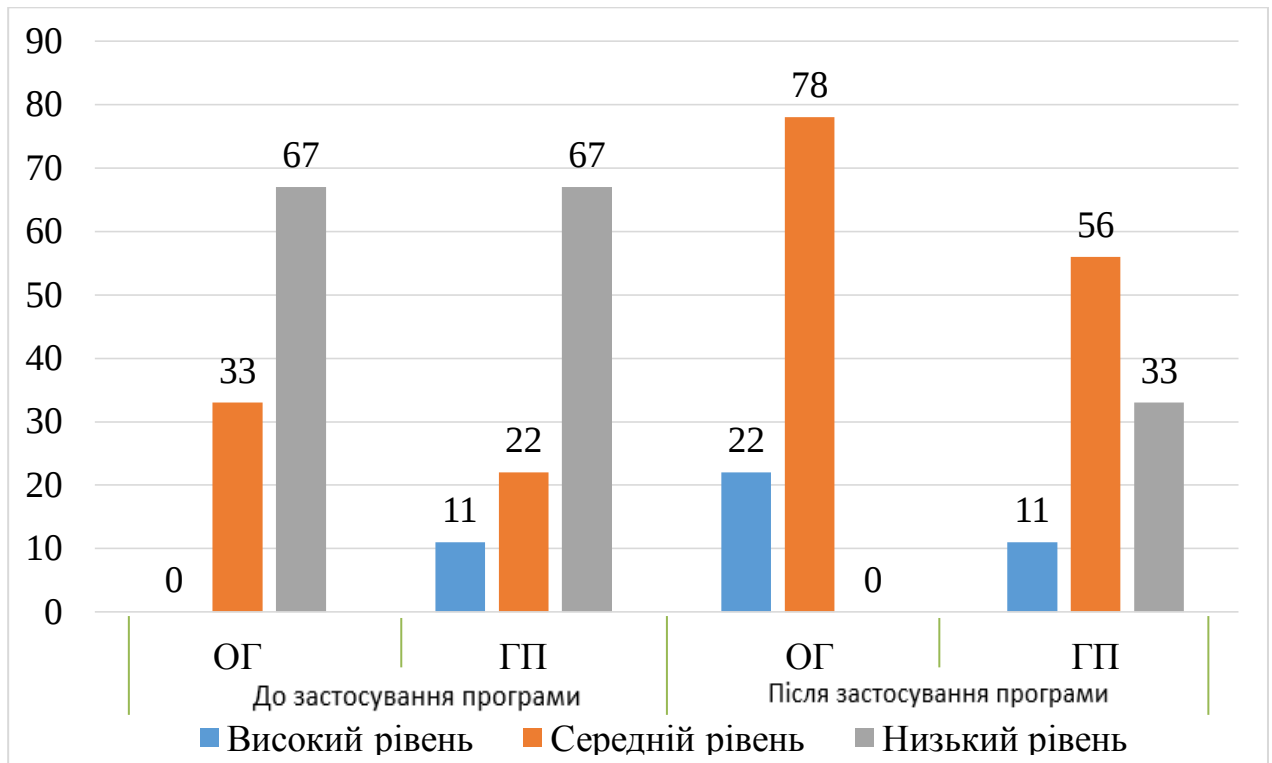

Рис. 3.4. Особливості розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня основної групи та групи порівняння

Отже, отримані нами результати проведеного повторного діагностичного дослідження щодо особливостей розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня свідчать про ефективність застосованої нами корекційної програми. Ми бачимо, що процес розвитку дрібної моторики рук у дітей основної групи значно покращився та пришвидшився на 89% (8 осіб піднялися на кращий рівень розвитку дрібної моторики рук).

На рисунку ми наочно можемо бачити суттєву різницю між рівнем розвитку дрібної моторики рук дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня, що проходили експериментальне навчання та такими, що не були залучені до нього.

У дітей експериментальної групи збільшилася кількість дітей що мають високий рівень 2 осіб (22%) і середній рівень розвитку дрібної моторики рук 7 осіб (78%), на констатувальному етапі високого рівня не мала жодна

дитина, а середній рівень мали 3 особи (33%) з цієї групи; натомість у групі порівняння високий рівень мала 1 особа (11%), середній рівень за результатами повторної діагностики мають 5 осіб (56%), на констатувальному етапі, щодо низького рівня, то бачимо, в основній групі значно зменшилася їх кількість: на констатувальному етапі було 6 осіб (67%), а після впровадження програми низький показник розвитку дрібної моторики рук – відсутній (0%); у групі порівняння було 6 осіб (67%) на констатувальному етапі, а залишилося 3 особи (33%) після повторної діагностики.

Також можна зробити висновки, що в порівнянні з констатувальним експериментом показники основної групи, яка проходила експериментальне навчання суттєво зросли. Рівень розвитку дрібної моторики рук переважної більшості дітей основної групи покращився.

Вищезазначене свідчить про те, що впроваджена нами експериментальна програма є результативною. Результати діагностики дозволяють стверджувати, що передбачуване нами покращення результатів на початку дослідження підтвердилися.

Отже, корекційно-розвиткова програма з корекції труднощів у виконанні точних рухів пальцями рук у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня в процесі організованого навчання сприяє розвитку дрібної моторики, а також паралельно впливає на розвиток усіх пізнавальних психічних процесів, зокрема, на мовлення та мислення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

Для здійснення корекційно-розвиткового впливу з метою розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня, нами було розроблено та апробовано експериментальну корекційно-розвиткову програму «Спритні рученята». Дана програма ґрунтується на принципах: гуманності, діяльнісного підходу, індивідуалізації та диференціації, психологічної комфортності.

Розроблена експериментальна корекційно-розвиткова програма «Спритні рученята» була впроваджена в три етапи: (підготовчий, основний, заключний) та задіяна в корекційний процес у 2021 – 2022 н.р. В експериментальному навчанні було задіяно 9 осіб середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня (основна група), які займалися на базі ДНЗ (ясла-садок) №33 «Маринка» м. Суми у групі середнього віку для дітей з порушенням мовлення; для порівняння було долучено 9 осіб середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня, які були залучені до традиційної системи розвитку на базі вищезначеного ДНЗ. Тривалість програми – 8 тижнів, 16 занять, які проводилися по 2 заняття на тиждень у кабінеті логопеда в звичних для середніх дошкільників умовах, одне заняття тривало 20 хвилин. З 1 по 11 заняття були проведені в індивідуальній формі, з 12 по 16 заняття проводилися в груповій формі. В процесі роботи нами використовувалися наступні арт-терапевтичні методи: аплікація, ліплення, нетрадиційне малювання долонями, малювання пензлем, фарбами, олівцями, застосування в роботі серії розвивально-дидактичних ігор «Мандрівка веселих м'ячиків» на основі рекомендацій педагогів О.І.Крупенчук і Т.А.Воробйової, логопедичні ігри для розвитку дрібної моторики рук (пальчикові ігри, танки, лічилки).

Після впровадження експериментальної корекційно-розвиткової програми нами було проведене повторне дослідження особливостей дрібної моторики рук дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня основної групи та групи порівняння. Кількісно-якісний аналіз результатів показав, що стан

розвитку дрібної моторики рук у дошкільників із ЗНМ II рівня основної групи характеризується позитивними зрушеннями, більшість дітей піднялися із низького рівня до середнього, ті, що мали середній рівень перейшли на високий.

Зіставлення результатів основної та групи порівняння дає можливість констатувати, що розроблену нами корекційно-розвиткову програму «Спритні рученята» з розвитку дрібної моторики рук у середніх дошкільників із ЗНМ II рівня можна вважати ефективною та може бути використана логопедами, вихователями логопедичних груп, психологами в закладах дошкільних установ, реабілітаційних центрах.

ВИСНОВКИ

У ході роботи над магістерським дослідженням нами було досягнуто поставленої мети та вирішено поставлені завдання: здійснили аналіз наукової спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із нормотиповим та загальним недорозвиненням мовлення; підібрати методи емпіричного дослідження особливостей розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня та провели його; проаналізували та інтерпретували результати емпіричного дослідження; розробили, апробували та експериментально перевірили корекційно-розвиткову програму «Спритні рученята» з подолання труднощів у виконанні точних рухів пальцями рук дошкільниками середнього віку із ЗНМ II рівня. Вищезазначене дає можливість сформулювати наступні висновки.

Представлений аналіз спеціальної психолого-педагогічної літератури дозволяє зазначити, що близько третини усієї площі рухової проекції головного мозку займає проекція кисті рук, яка розташована поруч з проекцією моторної мовленнєвої зони, робота над рухами пальців рук стимулює дозрівання ЦНС, що проявляється, в прискоренні мовленнєвого розвитку дитини. У дошкільників із ЗНМ спостерігаються різного ступеня порушення в розвитку дрібної моторики. Їм притаманні порушення в розвитку рухової сфери, що характеризуються недостатньо чіткою координацією рухів, невпевненістю у виконанні встановлених рухів, зниження швидкості та спритності виконання. Найбільші труднощі виникають при виконанні рухів за словесною інструкцією. Словесне мовлення дитини починає формуватися, коли рухи пальців рук досягають достатньої точності. Розвиток пальцевої моторики готує базу для подальшого формування мовлення.

Нами було проведено емпіричне дослідження на базі закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №33 «Маринка» міста Суми у групі середнього віку для дітей з порушенням мовлення з метою вивчення

особливостей розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільників віку із ЗНМ II рівня. Загальна кількість обстежуваних дітей складала 18 осіб: 10 – дівчаток, і 8 – хлопчиків середньої групи із ЗНМ II рівня. За результатами якісно-кількісного аналізу діагностичного обстеження виявилось, що у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня переважає низький рівень розвитку дрібної моторики рук 11 осіб (61%), що негативно впливає на весь психосоціальний розвиток, зокрема і на розвиток мовлення; середній рівень мають 6 осіб (33%), високий рівень – лише 1 одна дитина (6%). Нами були використані метод наукового спостереження та тестування за методикою «Діагностика рівня розвитку дитини 4-5 років», автор О.В.Артем'єва та методика «Обстеження дрібної моторики рук», автор Г.А.Волкова.

Діти з низьким рівнем розвитку дрібної моторики рук під час виконання поставлених завдань мали значні труднощі, їх рухи були неточні, часто дизорганізовані, темп виконання вправ уповільнений; динамічна організація рухового акту кистей та пальців рук характеризується труднощами або взагалі невмінням швидкого і плавного відтворення запропонованих рухів, наявністю додаткових рухів. Отримані дані сформували потребу у застосуванні корекційного впливу на процес розвитку дрібної моторики рук досліджуваних. Для подолання труднощів у виконанні у виконанні точних рухів пальцями рук нами були обрані арт-терапевтичні методи.

Розроблена експериментальна корекційно-розвиткова програма «Спритні рученята» з подолання труднощів у виконанні точних рухів пальцями рук дошкільниками середнього віку із ЗНМ II рівня впроваджена у навчальний процес ДНЗ (ясла-садок) №33 «Маринка» міста Суми упродовж 8 тижнів в кількості 16 занять.

Позитивний корекційний ефект експериментальної програми підтверджено на користь дітей основної групи за кількісно-якісними показниками повторного діагностування особливостей розвитку дрібної

моторики рук у дітей середнього дошкільників віку із ЗНМ II рівня основної групи та дітей із ЗНМ II рівня групи порівняння. Стан розвитку дрібної моторики рук у дошкільників основної групи характеризується більш позитивними зрушеннями, а саме 8 осіб покращили свій рівень розвитку дрібної моторики рук (89%), в групі порівняння рівень розвитку дрібної моторики рук покращився у 3 осіб (33%).

Отже, запропонована нами корекційно-розвиткова програма «Спритні рученята» з розвитку дрібної моторики рук у середніх дошкільників із ЗНМ II рівня є дієвою та результативною. Також дана програма паралельно впливає на розвиток всіх пізнавальних психічних процесів, зокрема на мовлення та мислення даних дітей. Розроблену програму «Спритні рученята» можна використовувати спеціалістам у корекційній та розвитковій роботі із дітьми середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня в закладах дошкільних установ, реабілітаційних центрах, інклюзивно-ресурсних центрах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемьева А.В. Развитие мелкой моторики у детей 3—5 лет: Методическое пособие. — М.: ТЦ Сфера, 2017. — 64 с.
2. Безруких М.М. и др. Возрастная физиология: (Физиология развития ребенка): Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / М.М.Безруких, В.Д.Сонькин, Д.А.Фарбер. — М.: Издательский центр «Академия», 2002. — 416 с.
3. Бехтерев В.М. Мозг: структура, функция, патология, психика: в 2 т. — Т. 1. / В.М.Бехтерев. — М.: ПОМАТУР, — 1994. — 480 с.
4. Биковець Л.Л. Вплив рухів пальців рук на розумовий та мовленнєвий розвиток дитини / Л. Л. Биковець // Таврійський вісник освіти. - 2017. - № 2. - С. 106-113.
5. Биковець Л.Л. Вплив рухів пальців рук на розумовий та мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку / Л.Л.Биковець // Таврійський вісник освіти. — 2012. — №2. — С. 124—131.
6. Бірта Г.О. Методологія і організація наукових досліджень. [текст]: навч. посіб. / Г.О. Бірта, Ю.Г. Бургу — К. : «Центр учбової літератури», 2014. — 142с.
7. Большакова С.Е. Формирование мелкой моторики рук: Игры и упражнения. — М.: ТЦ Сфера, 2008. — 64 с.
8. Борисенко М.Г., Лукина Н.А. Наши пальчики играют. (Развитие мелкой моторики.) СПб.: «Паритет», 2003. — 144 с.
9. Бражникова, В.С. Значення дрібної моторики у формуванні мовлення дитини / В.С.Бражникова // Логопед. — 2012. — № 11. — С. 15-19.
10. Блыскина И.В. Комплексный подход к коррекции речевой патологии у детей. Логопедический массаж: Методическое пособие для педагогов дошкольных образовательных учреждений. СПб.: «ДЕТСТВО-ПРЕСС», 2008. — 107 с.

11. Вавилова, А.В. Развитие мелкой моторики как средство улучшения речи / А.В. Вавилова. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2014. — № 5 (64). — С. 495-497.
12. Вільчковський Е.С., Курок О.І. В46 Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: Навч. посіб. - Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. - 428 с.
13. Войтко В.В. Розвиток дрібної та середньої моторики: [практикум для педагога] / В.В.Войтко. – Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2020. – 60 с.
14. Волкова Г.А. Методика психолого-педагогического обследования детей с нарушениями речи. Вопросы дифференциальной диагностики: Учебно-методическое пособие. - СПб.: ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2005.-144 с.
15. Волчинський А.П. Українські рухливі ігри для дітей 5-6 років: Методичний посібник / Укл. Волчинський А.П. – К.: ІЗМН, 1996.- 85 с.
16. Воробьева Т. А., Крупенчук О. И. Мяч и речь. — СПб.: Дельта, 2001. — 96 с.
17. В'юнник В.О. Мій конспект, 5-й рік життя. Осінь / В.О. Вюнник, С.М. Ожимов О.Г.Ханіна, Л.В.Чернишова – Х.: Вид. група «Основа», 2014. – 150 с.
18. Гаврина, С.В. Развиваем руки - чтоб учиться и писать, и красиво рисовать / С.В.Гаврина, Н.Л.Кутявина, И.Г.Топоркова, С.В.Щербина. М.: Акад. Развития, 2007. – 192 с.
19. Галян, І.М. Психодіагностика : навч. посібник / І. М. Галян. — 2-ге вид., стер. — К. : Академвидав, 2011. — 464 с.
20. Гладуш В.А. Корекція розвитку дітей з мовленнєвими порушеннями засобами фізичного виховання / В.А.Гладуш, А.М.Висоцька, С.О.Дубовський // Вісник післядипломної освіти. Випуск 12(41) «Серія «Педагогічні науки» (Категорія «Б»)) 2020, – С. 44-62.
21. Єфремова В.В. Система роботи з психофізичного розвитку дитини / Авт.-упор. В.В.Єфремова. – Тернопіль: Мандрівець, 2006. – 160 с.

22. Журавльова А.Є., Федієнко В.В. Домашня логопедія: навчально-методичний посібник / Алла Журавльова, Василь Федієнко; худож. Євгенія Житник. – Харків: ВД «ШКОЛА», 2021. – 112 с.

23. Кольцова М.М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка (роль двигательного анализатора в формировании высшей нервной деятельности). - М.: Педагогика, 1973. - 144с.

24. Коржова Е.Г. Развитие мелкой моторики – путь к успешному овладению речью / Е.Г.Коржова // Молодой ученый. — 2014. — № 3. - С. 930-931.

25. Кравченко І.В. Ігри у логопедичній роботі: навчальний посібник для студентів напряму підготовки «Корекційна освіта» (логопедія) вищих педагогічних навчальних закладів./ І.В.Кравченко, А.І.Кравченко – Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2018 – 262 с.

26. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. — 9-е изд. — СПб.: Питер, 2005. — 940 с.

27. Крутій К., Маковецька Н. Скарбничка ігор для розумних батьків і кмітливих дітлахів. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПІС Лтд», 2000. – 220 с.

28. Ленів З.П. Практичні аспекти формування ручного праксису в дітей із порушеннями мовлення / З.П.Ленів, О.І.Сушко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. - 2012. - Вип. 21. - С. 158-161.

29. Леонтьев А.А. Исследования детской речи // Основы теории речевой деятельности. – М.: Наука, 1974. — 368 с.

30. Литвиненко В.А. Основи арт-терапії: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге видання, перероблене і доповнене./ В.А.Литвиненко – Суми: ФОП Цьома С.П., 2016.- 134 с.

31. Лішук В.І. Зв'язок розвитку тонких рухів пальців рук і розвитку мовлення // Дефектолог. – 2010. – № 7. – С. 3-6.

32. Лущик І.В. Фізичне виховання дітей дошкільного віку. П'ятий рік життя: Метод. посіб. – Х.: «Вид. група «Основа», 2007. – 208 с. Лущик І.В. Рухливі ігри в дитячому садку. – Х.: Вид. група «Основа»: «Тріада», 2008. – 110 с.

33. Мастюкова Е.М. Лечебная педагогика (ранний и дошкольный возраст: Советы педагогам и родителям по подготовке к обучению детей с особыми проблемами в развитии. —М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. — 304 с.

34. Масюта А. Розвиток дрібної моторики пальців рук молодших школярів під час роботи з пластичними масами / А.Масюта / Студентські ініціативи: теорія і практика початкової освіти: матеріали II наук.-практ. інтернет-конф. студ. ф-ту почат. навчання, Харків, 12 трав. 2021 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; [за заг. ред. В. В. Ушмарової]. – Харків, 2021. – С. 44.

35. Машталер А.С. Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення / А.С.Машталер // Таврійський вісник освіти. - 2015. - № 4. - С. 242-247.

36. Могильова Н.М. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи: навчальний посібник / уклад. Н.М.Могильова. Слов'янськ: Вид-во Б.І.Маторіна. 123 с.

37. Момот Т.Л. Пальчиками граємо – мову розвиваємо. Бібліотека логопеда – практика – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2009. – 24 с.

38. Нечипорук Н.І. Розвивальні ігри для дошкільників / Упоряд. Н.І.Нечипорук, О.П.Томей – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 96 с.

39. Нищева Н.В. Программа коррекционно-развивающей работы в логопедической группе детского сада для детей с общим недоразвитием речи (с 4 до 7 лет).- СПб.: ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2006.- 352с.

40. Павлов И.П. Лекции о работе больших полушарий головного мозга / И.П. Павлов; под общей редакцией К.М. Быкова. — Москва: Издательство Юрайт, 2022. — 362 с.

41. Панфилова М.А. Игротерапия общения: Тесты и коррекционные игры. Практическое пособие для психологов, педагогов и родителей. – М.: ГНОМид, 2001.- 160 с.
42. Пензулаева Л.И. Подвижные игры и игровые упражнения для детей 3-5 лет. Пособие для педагогов дошкольных учреждений. – М.: Владос, 2000. - 110 с.
43. Педан М.В. Організація освітнього процесу від вересня до травня. 4-й рік життя. Частина 1/ М.В.Педан – 2-ге видання., перероблене, доповнене – Х.: ВГ «Основа», 2018. – 287 [1] с., табл.. – (Серія «Заклад дошкільної освіти. Вихователю»).
44. Поваляева М.А. Справочник логопеда / М.А.Поваляева. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. 448 с.
45. Саприкіна О.В. Розумні руки – світла голова. – 2-ге вид., стереотипне. – К.: Вид. дім «Шкіл. світ»: Вид. Л.Галіцина, 2006. – 112 с.
46. Сергеева, А.И. Логопедические технологии: технология обследования моторных функций: учебно-методическое пособие / А.И.Сергеева; ГОУ ВПО «Томский государственный педагогический университет». – Томск : Изд-во ТГПУ, 2010. – 60 с.
47. Сиротюк А.Л. Упражнения для психомоторного развития дошкольников: Практическое пособие. – М.: АРКТИ, 2008. – 60 с.
48. Сухар В.Л. Ознайомлення із соціально-предметним довкіллям. Середній дошкільний вік / В.Л.Сухар. – Харків: Вид-во 2Ранок», 2019. – 192с. – 1 електрон. опт. диск. (CD-ROM). – (Серія «Сучасна дошкільна освіта»).
49. Сухар Л.В. Пори року, ліс, гриби. Розробки занять для дітей середньої та старшої груп./ Упоряд. ВЛ.Сухар. – Х.: Вид-во «Ранок» 2008. – 128с. – (Дитячий садок від «А» до «Я»).
50. Сухомлинський В.О. [Текст]: наук.праці / упоряд. та наук.ред. П.Сікорський, Д.Герцюк – Львів: Бадікова Н.О., 2018, - 252 с.
51. Тарасун В.В. Основи теорії і практики логодидактики: підручник для вищих навчальних закладів. – К.: «Каравела», 2017. – 316 с.

52. Туренко Н.М. Розвиток дрібної моторики пальців рук як необхідна умова психічного розвитку дитини // Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць IX Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогіка здоров'я» (м. Чернігів, 27-28 вересня 2019 р.). – Чернігів, 2019. – С. 133-137.

53. Фадеева Ю.А., Пичугина Г.А., Жилина И.И. Игры с прищепками: творим и говорим. – М.: ТЦ Сфера, 2011. – 64 с.

54. Филичева Т.Б. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста. / Т.Б.Филичева, Г.В.Чиркина – М. : Айрис-пресс, 2008. – 224 с.

55. Фоміна І.Л. Роль образності мовлення під час навчання / І.Л.Фоміна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. - 2014. - Вип. 11(1). - С. 72-74.

56. Харченко Т.Г. Важливість розвитку дрібної моторики рук у дітей із загальним недорозвиненням мовлення [Текст] / Т.Г.Харченко, Н.М.Смаль // Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції, (15 лютого 2019 р., м. Суми) / М-во освіти і науки України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А.С.Макаренка, Навчально-науковий ін-т фізичної культури, Кафедра логопедії, Управління освіти і науки Сумської міської ради; [редкол.: А.А.Сбруєва, Г.Ю.Ніколаї, В.С.Бугрій та ін.]. – Суми : ФОП Цьома С. П., 2019. – С. 56–60.

57. Шевцова О.А. Мій конспект. 4-й рік життя. Зима / О.А.Шевцова – Х.: ВГ «Основа», 2018 – 176с. – (Серія «Заклад дошкільної освіти. Вихователю»).

58. Шевцова О.А. Цікава граматики. Пізнавально-ігрові комплекси з навчання грамоти / іл. Н.В.Кридченко. 2-ге вид., випр. – Х.: Вид. група «Основа», 2014. – 192 с.

59. Шеремет М.К. Логопедія / за ред. М.К.Шеремет. – Вид. 4-те, перер. та доповн. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. – 856 с.

60. Щербак А.М. Організація освітнього процесу від вересня до травня. 5-й рік життя. Частина 1 / уклад.: А.М.Щербак – 2-ге видання, перероблене та доповнене – Х.: ВГ «Основа», 2018. – 348 с.

61. Янушко Е.А. Развитие мелкой моторики у детей среднего возраста 4-5 лет: [метод. пособие для педагогов дошкольных организаций и родителей] / Е.А.Янушко. — М. : Издательство ВЛАДОС, 2019. — 269с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Робочі конспекти корекційно-розвиткових занять корекційно-розвиткової програми «Спритні рученята» з розвитку дрібної моторики рук дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня

ЗАНЯТТЯ №1

Тема: «Перше знайомство».

Мета: знайти індивідуальний підхід до дитини, створити довірливі відносини; розвивати дрібну моторику рук, вчити виставляти по черзі пальці правої та лівої руки; відтворювати рухи відповідно до тексту; вчити катати кульки і притискати їх пальцями; виховувати позитивне ставлення до заняття.

Обладнання: білий пластилін та папір, синій картон.

Хід заняття.

I Організаційний момент.

Експериментатор: - Доброго дня, як чудово, коли у віконечко світить сонечко! Запросімо його до нас у гості.

1. Психогімнастика. «Привітання з сонечком».

Сонечко, сонечко!

Заглянь у віконечко,

Ждуть тебе дітки,

Хочуть тебе привітати.

(Дитина за експериментатором повторює віршик).

(В.О.В'юнник, С.М.Ожимова, О.Г.Ханіна, Л.В.Чернишова)

II Основна частина.

2. Пальчикова гра «Працьовиті пальчики».

Експериментатор: - А зараз ми виконаємо нашими пальчиками рухи відповідно до віршика, тож я показую, а ти повторюй.

Мої пальчики-малята

Ви навчайтесь працювати:

(Дитина стискає і розтискає кулачки.)

Вправо гудзика пришити,

(Зображує працю з ниткою і голкою.)

Вміло тісто замісити,

(Показує, як місять тісто.)

Вчіться цифри ви писати,

(Імітує процес письма в повітрі.)

Ляльці бантик зав'язати

(В'яже уявний бант.)

Посуд старанно помити –

(Колові рухи долонь – імітація миття тарілки.)

Треба вміти все робити!

(Оплески в долоні.)

(Є.С.Вільчковський, О.І.Курок.)

Експериментатор: - Молодець, ти дуже гарно впорався із завданням

3. Вправа «Ліпимо сніжки» (автор С.О.Большакова.)

Експериментатор: - Зима для нас залишила ось такі сніжні кульки *(експериментатор демонструє виготовлені з білого паперу кульки)*, пропоную разом зі мною зліпити сніжки. Для цього ми беремо білий папір і стискаємо його в кулачок та розтискаємо й ліпимо білу кульку.

(Дитина бере папір і по черзі стискає та розтискає кулачок, утворюючи сніжку.)

Експериментатор: - Молодець ось так!

4. Ліплення з пластиліну «Перший сніг» (автор О.В.Артем'єва.)

Експериментатор: - Ну, а зараз ми разом за допомогою білого пластиліну зліпимо перший сніг.

– Для початку, беремо білий пластилін та відщеплюємо пальчиками невеликі шматочки і катаємо кульки *(показує як саме катати)*. Потім беремо синій картон та білі кульки й розплескуємо їх пальчиками по поверхні картону *(показує як саме робити)*. Ось так, молодець.

III Підсумок заняття.

Експериментатор: - Чи сподобалося тобі заняття ?

- Чи сподобалося тобі ліпити сніжинки ?
- Яке завдання було складним ?

ЗАНЯТТЯ №2

Тема: «Новорічна ялинка».

Мета: розвивати дрібну моторику рук та творчу уяву. уміння розслабляти та напружувати м'язи рук, рухливість суглобів; розвивати загальну точність координацію тонких рухів; збагачувати тактильний досвід.

Обладнання: смайлики, контурне зображення ялинки з білого картону, кольоровий пластилін.

Хід заняття.

I Організаційний момент.

1. Психогімнастика «Подаруй посмішку».

Експериментатор: - Подаруй свою посмішку і зимовій ялинці. Вона сьогодні вперше у садочку.

2. Пальчикова гімнастика «Ялинка».

Експериментатор: -А зараз ми разом за допомогою наших прудких пальчиків виконаємо завдання, я промовляю віршик й показую рухи, а ти повторюй!

Перед нами ялинка:

(Дитина показує «ялинку»: руки, зігнуті в ліктях перед собою, пальці рук переплетені, великі пальці підняті вгору, - верхівка «ялинки».)

Шишечки, голочки

(стиснуті руки в кулачки «шишечки» - розчепірює вказівні пальці «голочки».)

Кульки, ліхтарики

(складає пальці у вигляді «кульки», піднімає руки вгору, опускає.)

Зайчики та свічки

*(показує «вушка» зайчика – із вказівного та середнього пальців;
«свічки» - складені долоні зі зведеними пальцями.)*

Зірки, чоловічки

*(Показують «зірки» - складені долоньки із розчепіреними пальцями;
«чоловічків» - положення «вушка» вниз.)*

(Н.В.Ніщева.)

3. Гра з прищіпками «Ялинка» (автор О.В.Саприкіна.)

Експериментатор: - Уважно подивися, у нас є ось така ялинка, але її потрібно оживити, закріплюючи на ній прищіпки.

4. Дидактична вправа «Склади ялинку» (автор О.В. Саприкіна.)

Експериментатор: - Перед тобою лежать пазли саме з них тобі потрібно скласти зображення ялинки із силуетним зображенням прикрас. *(Дитина з частин-пазлів складає ялинку).*

III Підсумок заняття.

Експериментатор: - Чи сподобалося тобі заняття ?

- Що тобі сподобалося на занятті
- Яке завдання для тебе було складним ?
- Чим прикрашали ялинку ? Навіщо прикрашали ялинку

ЗАНЯТТЯ №3

Тема: «Сестрички сніжинки».

Мета: розвивати уміння відтворювати рухи відповідно до тексту; формувати «Пінцетний захват»; виховувати позитивний настрій до занять.

Обладнання: віночок зі сніжинок, контур сніжинки, тарілочка, манна крупа, клей, іграшковий мікрофон.

Хід заняття.

I Організаційний момент.

1.Привітання. Вірш «Зимонька».

Зимонька прилетіла –
Всі доріжки засніжила.
А ми її зустрічаємо.

Та в гості закликаємо.

(Авторський)

Експериментатор: - Доброго дня, зима залишила для нас в кабінеті незвичайний віночок. З чого вона його зробила ? *(Зі сніжинок.)*

- Якого кольору сніжинки ?
- Які сніжинки на дотик ?
- Розгляньмо сніжинки.

1. Пальчикова гра «Сніжинки».

Експериментатор: - А тепер пограємося з нашими маленькими пальчиками. Я промовлятиму віршик і показуватиму рухи, а ти повторюй за мною.

Стою і сніжинки в долоньку ловлю

(Дитина ритмічно вдаряє пальцями лівої руки, починаючи з вказівного, по долоні правої руки.)

Я зиму, і сніг, і сніжинки люблю.

(Ритмічно вдаряє пальцями правої руки, починаючи з вказівного, по долоні лівої руки.)

Але ж де сніжинки ?

У долоні вода!

(Стискає кулаки.)

Куди ж поділися сніжинки ? Куди ?

(Розтискає кулаки.)

Розтаяли крихкі льодинки

Як бачимо долоньки мої палкі.

(Н.В.Ніщева.)

3. Масаж рук м'ячиком Су-джок.

Експериментатор: - Подивися, який круглий м'ячик. Він має ось такі пухирці, які схожі на маленькі колючки. Давай разом виконує ритмічні рухи сліdkуй та повторюй за мною.

(М'ячик знаходиться між долонями, пальці притиснуті один до одного. Дитина виконує колові рухи, катаючи м'ячик по долоням.)

4. Аплікація «Сніжинки» (автор О.В.Артем'єва.)

Експериментатор: - А давай разом з тобою утворимо сніжинки, які не тануть. Для цього нам потрібно нанести клей уздовж контуру сніжинки, яка лежить перед тобою. «Пінцетним захватом», а саме (великим та вказівним пальцями) посипати манну крупу на клей, а потім струсити зайву крупу в тарілочку.

III Підсумок заняття

Експериментатор: - А зараз я хочу взяти у тебе невеличке інтерв'ю.

- Чи сподобалося тобі сьогодні гратися зі сніжинками ?
- Яке завдання тобі сподобалося найбільше ?
- Що ми сьогодні з тобою аплікували ?

Додаток Б

Гістограма 3.1.

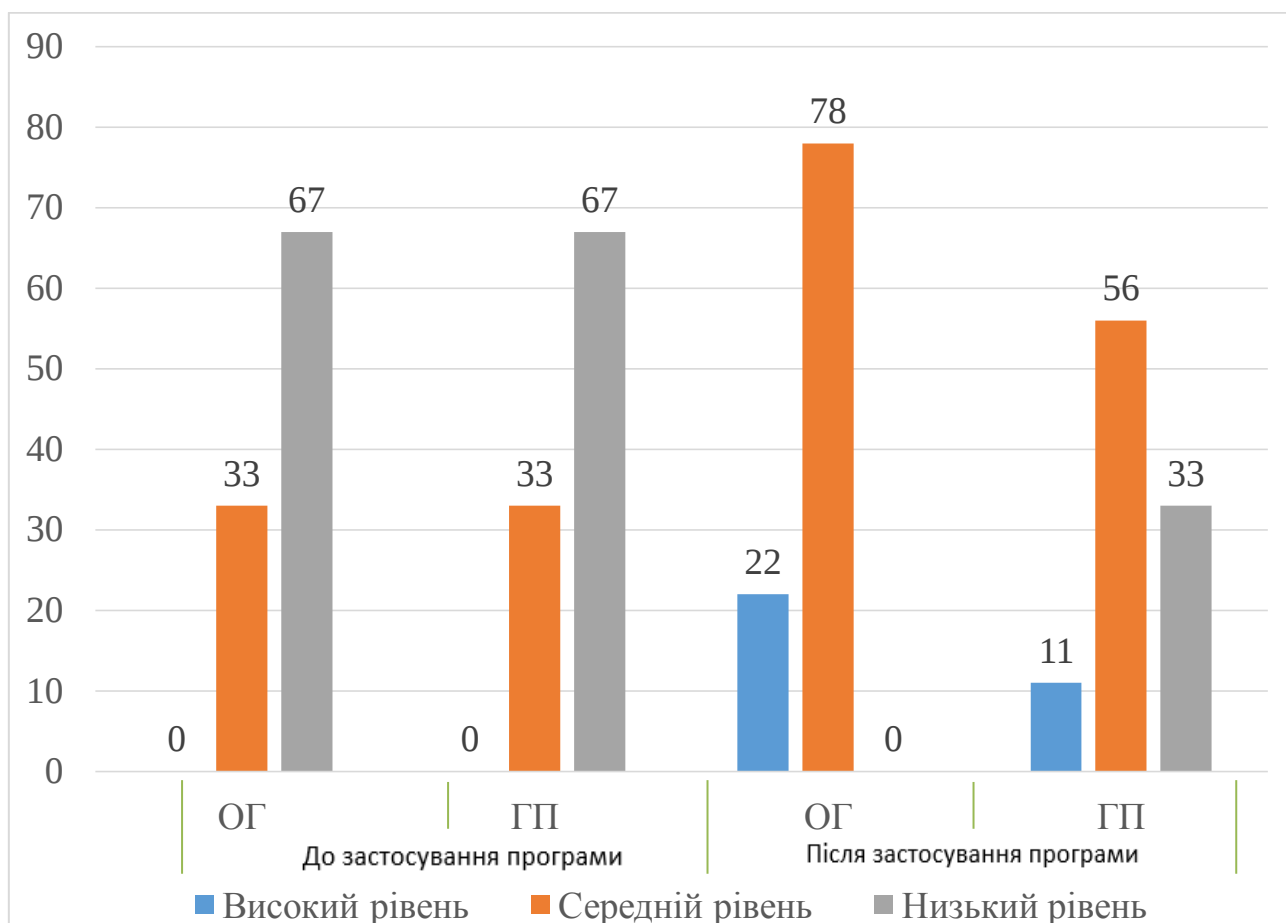

Рис. 3.1 Результат повторного наукового спостереження за особливостями стану розвитку дрібної моторики рук у дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня

Додаток В

Гістограма 3.2.

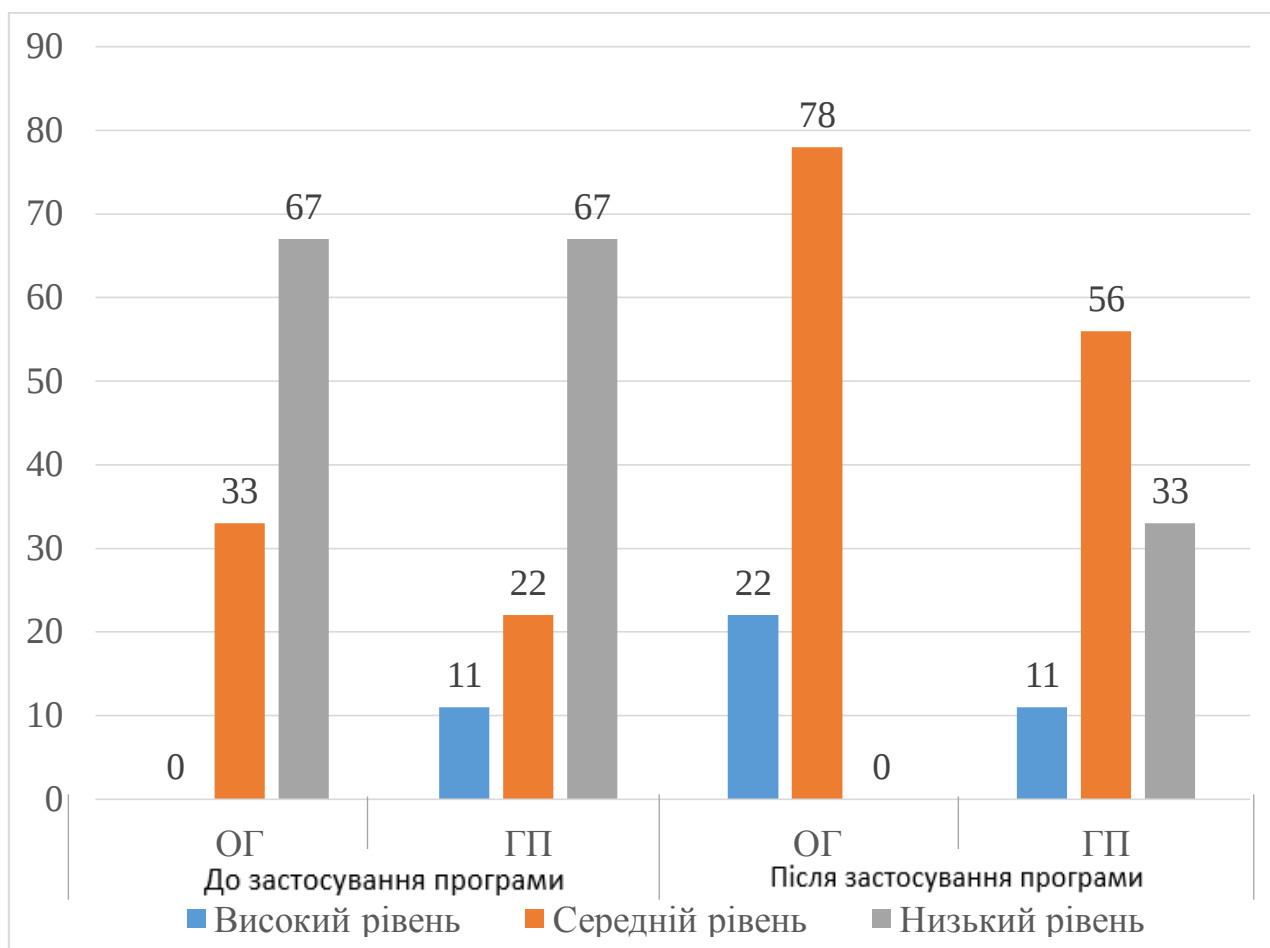

Рис. 3.2 Результати повторної діагностики особливостей розвитку дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня за методикою «Діагностика рівня розвитку дитини 4-5 років», автор О.В.Артем'єва

Додаток Г

Гістограма 3.3.

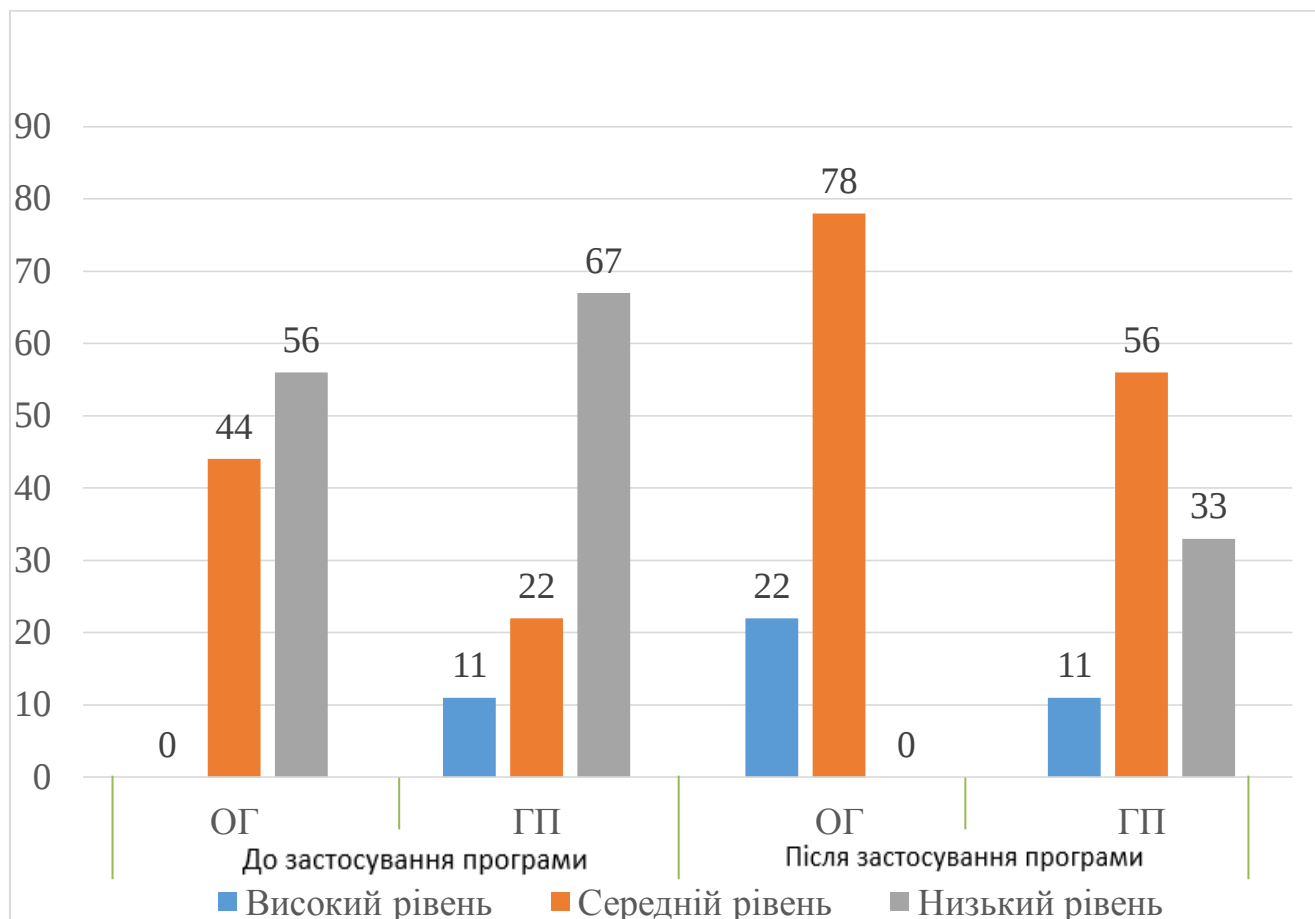

Рис. 3.3 Результати повторної діагностики за методикою «Обстеження дрібної моторики рук», автор Г.А.Волкова дошкільників середнього віку із ЗНМ II рівня основної групи та групи порівняння